

Treći dio

BORBENA DEJSTVA BRIGADE U OKTOBRU I NOVEMBRU 1943.

i

Nakon kapitulacije Italije Vrhovni komandant Josip Broz Tito svakodnevno je pratio raznorazne mahinacije izbjegličke vlade i druge reakcije da se domogne vlasti i odlučio da što prije sazove predstavnike svih naroda i narodnosti Jugoslavije koji treba da donesu odluku o konačnom društveno-političkom uređenju zemlje.

Zasjedanje predstavnika naroda i narodnosti Jugoslavije, odlučeno je, da se održi u središtu slobodne teritorije Bosanske Krajine, u Jajcu.

Da bi se Drugo zasjedanje AVNOJ-a održalo potpuno bezbjedno i neprijatelj onemogućio da vrši ispade, Vrhovni komandant je naredio 2. bosanskom korpusu (koji će 5. oktobra Vrhovni komandant preimenovati u 5. korpus NOV) da u toku oktobra pređe sa svim jedinicama u snažnu ofanzivu na sva neprijateljska uporišta na teritoriji Bosanske Krajine.

Stab 2. bosanskog korpusa radi tajnosti priprema održavanja zasjedanja nije u pismenom naređenju podčinjenim jedinicama naveo cilj ofanzive, ali je naredio da se odmah pređe u najsnažnije napade na neprijatelja.

Stab 4. krajiške divizije dobio je zadatak da sa svim jedinicama vrši neprekidne napade u dolini Gomjenice,

Sane i Une, gdje je neprijatelj bio najosjetljiviji. To je bio i glavni zadatak korpusa pa se u neposrednom dogovoru ova dva štaba odlučivalo koja neprijateljska uporišta treba napasti, u koje vrijeme i sa kojim snagama.

Jedanaesta kozaračka brigada je početkom oktobra od štaba 4. krajiške divizije dobila zadatak da ofanzivno djeluje u dolini Sane i Une, osloncem na slobodnu teritoriju područja Kozare.

Sa ovim zadatkom prvi je bio upoznat komandant brigade Miloš Siljegović i to šire u Vrhovnom štabu u Jajcu. Odatle je odmah krenuo u sjedište štaba 2. korpusa u Ribnik, gdje je dobio konkretnije zadatke. Kad je stigao na Kozaru sa zadacima je upoznao i ostale članove štaba brigade.

Odmah po dolasku, komandant brigade je održao sastanak štaba na kome je odlučeno da se štab čim pre upozna sa rasporedom i brojnim stanjem neprijatelja. U tom smislu, dobio je zadatak obavestajni oficir brigade Ramo Mašić-Mirić. U međuvremenu, štab brigade je naredio da svi bataljoni, svaki na svom dotadašnjem terenu djeluju samostalno i samoinicijativno.

DEJSTVA BRIGADE ZADNJIH DANA SEPTEMBRA I POČETKOM OKTOBRA

Dejstva jedinica 11. brigade započela su odmah nakon izvršenja smotre 22. septembra 1943. godine.

Tu je pre svega akcija 1. bataljona 25. septembra na 9. satnju 3. bojne 11. gorske pukovnije i njeno uporište kod Petkovca, Ovo uporište je bilo postavljeno upravo na onom dijelu područja Kozare gdje su partizani još od prvih dana ustanka 1941. uspostavili stalni prelaz iz Kozare za slobodnu teritoriju Podgrmeča. Uspostavlja-

njem uporišta ovdje neprijatelj je želio da prekine tu vezu Kozare sa Podgrmečom.

Ova veza je naročito dobila na značaju formiranjem 11. brigade kao pokretne jedinice, a naročito poslije njenog ulaska u sastav 4. krajiške divizije. Brigada je sada, ukoliko se ukaže potreba, morala biti spremna u svako vrijeme kad to naredi štab divizije da pređe Sanu i djeluje na širokom području divizije. Zato je i izveden prvi napad na Petkovac.⁸⁸

Uništenjem posade u Svodnoj i Petkovcu brigada je uspostavila trajnu i čvrstu vezu sa štabom 4. krajiške divizije.

Borbena dejstva brigade nastavljena su napadom na prugu 26. septembra između Dobrljina i Bosanskog Novog. Toga dana minersko odjeljenje 1. bataljona pod rukovodstvom Milenka Stupara, dugogodišnjeg rudara i stručnjaka za rukovanje eksplozivima postavilo je minu pod prugu na koju je naletio oklopni voz i odleteo u vazduh.⁸⁹ Oklopnom voz u pomoć jedinice 3. bojne 12. domobranske pukovnije iz Dobrljina i 3. SS oklopnog korpusa iz Bosanskog Novog. Prvi bataljon ih je dočekao iz zasjede i iznenadivši ih na samoj cesti nanijeo im veće gubitke.⁹⁰

Dvadesetmog septembra 1943. 1. bataljon je porušio prugu između Blagaja i Svodne na više mjesta tako da je saobraćaj bio prekinut nekoliko dana.⁹¹

Komanda 373. njemačke divizije naredila je 3. gorskom ustaško-domobranskom zdruhu da se pruga što prije popravi. Ovaj zadatak prenijela je komanda 3. gorskog zdruha 1. gorskoj pukovnji po čijem naređenju je 1. oktobra upućena jača patrola jačine jednog voda da

⁸⁸ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/117—118.

⁸⁹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/117—118.

⁹⁰ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/126.

⁹¹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/86—87.

prvo izvidi teren prije nego što stignu radnici za opravku pruge. Patrolu je dočekala jedinica 1. bataljona i razbila. Zarobljeno je 7 domobrana sa jednim puškomitraljezom i puškama.⁹²

Noću 2/3. oktobra 3 bataljona brigade, osim četvrtog, porušili su 3.500 metara pruge između Prijedora i Bosanskog Novog i pokupili toliko telefonske linije.⁹³ Bataljoni su se ujutro 3. oktobra povukli s tim što je na terenu Karana ostao 1. bataljon da i dalje ruši prugu, a 2. bataljon je pristizanjem na svoj teren kod Omarske dočekao jaku neprijateljsku kolonu koja je pošla iz Banjaluke prema Prijedoru.⁹⁴

Komanda 373. njemačke divizije o svim napadima 11. brigade na prugu i uporišta pokraj pruge redovno je obavještavala predpostavljenu komandu 15. brdskog njemačkog armijskog korpusa:

... »1. oktobra kod Dobrljina napali partizani na kotu 124 koju su branili dijelovi 3. bojne 12. domobranske pukovnije."

2. oktobra pruga kod Brezičana porušena."

3. oktobra 1943.: prostor Prijedor: Željeznička pruga Prijedor — Blagaj ponovo potrgana."

7. oktobra izvršeno izviđanje u rejonu Prijedora radi opravke pruge i mostova."

11. oktobra partizani napali otporne tačke Puharsku i Dragotinju. Nestalo 9 domobrana, pruga razorena.

Istog dana ponovni napad partizana kod Dragotinje na domobransku patrolu. Nestalo 3 domobrana.«⁹⁵

Napade 11. oktobra izvršio je novoformirani Kozarski odred, koji je tada po naredenju štaba 11. brigade držao položaje prema Prijedoru. Jedinice brigade su se za to vrijeme prikupile prema Bosanskoj Dubici.

⁹² AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/67.

⁹³ AVII, k. 776-A, reg. br. 3/1.

⁹⁴ AVII k. 118-A rg br. 4/25—14.

⁹⁵ AVII k. 118-A rg br. 4/25.

⁹⁶ AVII NAV-N-T-314 Roll 559/118—119.

⁹⁷ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/66.

" AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/1130—1133.

⁹⁹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/1114—1118.

OSLOBOĐENJE BOSANSKE DUBICE

Krajem septembra 1943. štab 4. krajiške divizije sa 6. i 10. krajiškom brigadom vraćao se iz operacija u Dalmaciji za Bosansku Krajinu.

Trećeg oktobra u Livnu po naređenju Vrhovnog komandanta 10. krajiška brigada izašla je iz sastava 4. divizije i ušla u sastav 5. krajiške divizije.

Istog dana u sastav 4. krajiške divizije ušla je 11. kozaračka brigada.

Do toga dana u sastavu 4. divizije bih su: 6. krajiška brigada formirana 14. oktobra 1942;¹⁰⁰ 8. krajiška brigada, formirana 28. decembra 1942. Ovaj sastav divizije će ostati do oslobođenja zemlje 15. maja 1945. godine.

Odmah po ulasku brigade u sastav 4. divizije, štab divizije je izdao naređenje da brigada nastavi da djeluje po ranijem naređenju štaba korpusa u dolini Gornjenice, Sane i Une.

Štab 11. brigade je inače već ranije bio upoznat od štaba korpusa da brigada ulazi u sastav 4. divizije i pomenute zadatke već uveliko izvršavala. Upravo tada štab brigade je proučavao podatke o neprijatelju, koje je dobio obaveštajni oficir brigade Ramo Mašić-Mirić od saradnika NOP-a iz Banjaluke, Prijedora, Bosanskog Novog, Bosanske Dubice, Bosanske Gradiške kao i saradnika iz domobranskih jedinica.

¹⁰⁰ Vojna enciklopedija, II izdanje, Beograd 1971, knj. 2. str. 16.

Najinteresantniji podaci su bili saradnika iz domobranske bojne u Bosanskoj Dubici u kojima su nadporučnici Klimek i doktor Ivo Salek javljali da je bojna nepotpunog brojnog stanja, da je slabo naoružana i što je najvažnije da je većina domobrana i oficira spremna da se preda u prvom jačem napadu partizana.

Zatraženi su dopunski podaci i od drugih saradnika iz Bosanske Dubice. Dobijeni podaci 9. oktobra potvrđivali su podatke koje su dah dvojica nadporučnika, Klimek i Šalek, s tim što su oni bili upotpunjeni da se u gradu pored domobrana nalazi i oko 40 žandarma i tohko ustaša, policajaca i agenata. Za žandarme, ustaše i policajce je navedeno da će se uporno i žilavo boriti.

Na osnovu ovih podataka, štab brigade je zaključio da bi se grad mogao osloboditi. Razmotreno je međutim i pitanje moguće intervencije neprijatelja iz drugih garnizona. Utvrđeno je da se najjače snage neprijatelja nalaze u ustaškom logoru Jasenovac jačine nekoliko hiljada ustaša. Međutim, ukoliko bi se obezbjedio brz prodor u grad i porušio most na Uni, ustaše ne bi mogle intervenisati, jer za forsiranje Une nisu imali dovoljno brodova ni čamaca.

Sve okolnosti u vojnom pogledu za izvršenje napada i oslobođenje grada bile su povoljne.

Štab brigade je razmatrao i cilj koji bi se postigao napadom na Bosansku Dubicu. Utvrđena su 3 glavna razloga koja su neminovno nalagala ovaj napad.

Prvo, oslobođenjem ovog grada bile bi još više ugrožene neprijateljske komunikacije u dolini Save i Une što bi primoralo neprijatelja da pojača svoje snage na tom prostoru ne dozvoljavajući mu koncentraciju na drugim pravcima radi eventualnog napada na slobodnu teritoriju.

Drugo, napadom na Bosansku Dubicu dobio bi se veći ratni plijen ne samo u oružju i municiji, nego i u

ostaloj ratnoj opremi, naročito u odjeći i obući koja je bila veoma potrebna zbog stalnog priliva novih boraca koji ne samo da su bili bez oružja, već slabo odjeveni i obučeni. Obzirom da je brigada morala voditi neprekidno ofanzivne borbe i zbog toga biti u stalnom pokretu po već prilično prohladnom jesenjem vremenu, slabo odjevena i obučena, teško bi izvršavala postavljene zadatke. Stab brigade sve to je imo na umu prilikom donošenja odluke o napadu na Bosansku Dubicu.

Treće, raspoložuci tačnim podacima o neprijatelju štab brigade je bio potpuno siguran u uspjeh napada, a to bi doprinijelo sticanju novog iskustva za vođenje borbe u gradovima i daljem jačanju moralno-političkog jedinstva u jedinicama.

Konačna odluka za napad na Bosansku Dubicu donijeta je 9. oktobra. Stab brigade je odmah razradio i plan napada:

Drugi bataljon je dobio zadatak da napada u zahvatu ceste Prijedor—Bosanska Dubica kroz centar grada pravcem prema mostu na Uni, koji po izbijanju na isti treba porušiti.

Treći bataljon napada u zahvatu ceste Bosanska Gradiška—Bosanska Dubica preko mosta na potoku Crnac i dalje uzvodno desnom obalom Une do mosta na Uni.

Prvi bataljon sa dve čete u reonu sela Bačvani obezbeđuje napad od pravca Bosanska Kostajnica odakle sa desne obale Une vatrom kontrohše lijevu obalu u reonu sela Slabinje. Sa jednom četom prodire nizvodno desnom obalom Une preko sela Komlenac ka mostu na Uni u Bosanskoj Dubici.

Četvrti bataljon daje 2 čete u brigadnu rezervu, a sa jednom četom obezbeđuje napad 3. bataljona sa desne obale Une prema Jasenovcu.

Štab brigade sa pratećom četom, prištabskim jedinicama i rezervom razmjestio se u selu Aginci.

Pristizanje svih bataljona u reone polaznih položaja za napad očekivalo se 11. oktobra 1943. godine.

Po pristizanju bataljona trebalo je borcima dati jedan dan odmora, a za to vrijeme izvršiti izviđanje na terenu sa štabovima bataljona i komandama četa te prilikom izviđanja odrediti konkretne zadatke svakom bataljonu.

Kada je sagledano do detalja potrebno vrijeme za pripremu napada, štab brigade je donio odluku da se napad na Bosansku Dubicu izvrši noću 12/13. oktobra 1943. godine.

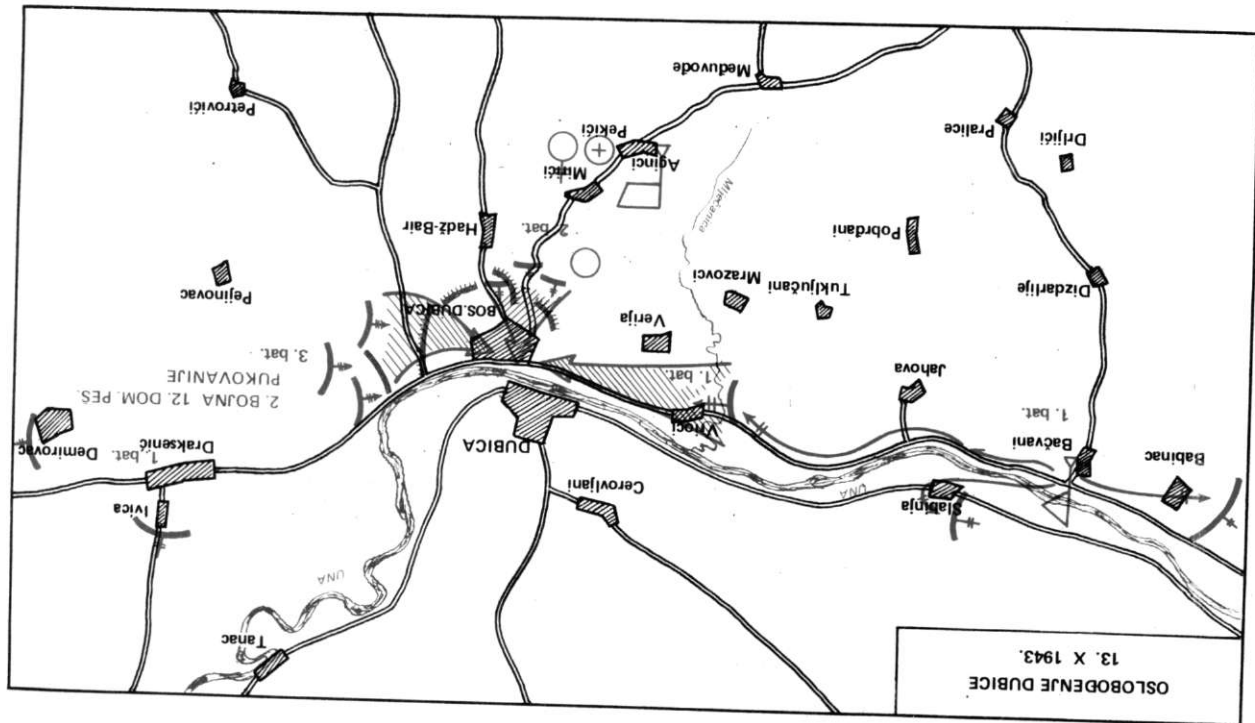
Cim je odluka donesena o početku napada, odmah su upućeni kuriri do štabova bataljona sa naređenjem da krenu usiljenim maršem prema Bosanskoj Dubici u reone prikupljanja i to: 1. bataljon u reon sela Johova i Slabinje, 2. bataljon u reon sela Aginci, 3. bataljon u reon sela Klekovci i 4. bataljon u reon sela Aginci.

Za vrijeme dok su bataljoni vršili marš prema određenim reonima, štab brigade je nastavio sa pripremanama za napad.

Komandant brigade sa zamjenikom i načelnikom štaba je prije podne 10. oktobra obišao prištabske jedinice i sagledao stanje, zatim održao sastanak sa intendantom brigade i na kraju poslije podne 10. oktobra pozvao obaveštajnog oficira Mirića da mu referiše ima li kakvih promjena kod neprijatelja u Bosanskoj Dubici. Odgovor je bio da je stanje isto i da se ne primjećuju kod neprijatelja nikakvi pokreti koji bi ukazivah na vanredno stanje pripravnosti.

Za to vrijeme politički komesar brigade i njegov zamjenik su otišli u Okružni narodnooslobodilački odbor u selo Koturove i sa predsjednikom odbora Draganom Vu-

Janovicem dogovorili se da seoski narodnooslobodilački odbori sreza Bosanska Dubica pripreme potreban broj zaprežnih kola i ljudi koji će poslije oslobođenja grada izvlačiti materijalna sredstva u pravcu slobodne teritorije. Radi tajnosti a što je predsjednik Okružnog NOO-a Dragan Vujanović kao borac od prvog dana ustanka dobro znao, Sreskom, opštinskim i seoskim narodnooslobodilačkim odborima samo je naređeno da uveče 12. oktobra kola i određen broj ljudi budu u selu Jelovac. Međutim, narod Kozare koji je od prvog dana borbe učestvovao sa partizanima u mnogim borbama zaključio je da je to zbog napada na Bosansku Dubicu i veseho se tome napadu.

Jedanaestog oktobra sve jedinice brigade bile su u svojim reonima. Pridolaženje bataljona i ostalih jedinica brigade i razmještaj nisu mogli biti prikriveni od neprijatelja. Njemačka vojna obavještajna služba »Abver« (Abwehr) preko svojih osmatrača, uveče 11. oktobra tačno je znala gdje se nalaze sve jedinice brigade i zaključila da predstoji napad na Bosansku Dubicu. Ujutru 12. oktobra o ovom za Nijemce značajnom otkriću obavijestila je neposredno njemačkog vrhovnog komandanta Jugoistoka slijedeće:

... »Postoji mogućnost napada partizana na Bosansku Dubicu i predaje domobrana. Koncentracija partizanskih snaga u reonu Bosanske Dubice pokazuje i njihove namjere da poslije Bosanske Dubice napadnu Bosansku i Hrvatsku Kostajnicu te izbiju u reon Sunje prema Zagrebu...«"

Njemačka komanda Jugoistoka je odmah o ovome obavijestila komandu 2. oklopne njemačke armije i komandu 3. SS oklopnog korpusa. Naređeno je da se preduzmu odgovarajuće mjere.

Međutim, komanda 3. SS oklopnog korpusa koja je bila odgovorna i za područje donjeg toka Une (obezbjede-

AVII NAV-N-T-313 Roll 195/7456043—4.

dujući veliko područje čak od Drave i Slovenije do Banije i Korduna) nije mogla ništa preduzeti, jer nije imala dovoljno snaga, sem 600 vojnika koji su bili u Bosanskom Novom. Zato je naredila komandantu 12. ustaško-domobranske pukovnije da kako zna i umije, ali Bosansku Dubicu mora odbraniti. Komandant 12. pukovnije je ovo naređenje prenio zapovjedniku 2. bojne u Bosanskoj Dubici napominjući da zavede najveću budnost i pripravnost, jer uskoro predstoji napad partizana na grad.

I dok su depeše i naređenja prenošene od njemačke komande Jugoistoka do zapovjednika domobranske bojne u Bosanskoj Dubici, u to isto vrijeme prije podne 12. oktobra komandant 11. brigade Miloš Siljegović sa štabovima bataljona vršio je izviđanje neprijateljskih položaja oko grada.

Spoljnu odbranu sačinjavao je neprekidni lanac rovova na samoj periferiji grada sa većim brojem drveno-zemljanih bunkera. U bunkerima su bih postavljeni i teški mitraljezi. Ispred rovova i bunkera bila je postavljena prepreka od bodljikave žice, a ispred žice očišćen prostor za osmatranje.

Rovove i bunkere branila je 2. bojna 12. pukovnije ukupne jačine 240 domobrana i 10 oficira. Stožer (štab) bojne nalazio se u gradu sa rezervom od 20 domobrana, a 220 domobrana sa 6 oficira bilo je raspoređeno na 5 kilometara dugoj liniji rovova oko grada.

U gradu unutrašnja odbrana se oslanjala na najutvrđeniju zgradu kotara (sreza) današnje opštine i zatoru koju su zaposjeli i branili 36 žandarma žandarmijske stanice u Bosanskoj Dubici.

Pored žandarma u gradu su bih naoružani svi članovi ustaškog logora, ustaškog tabora, agenti, policija i tajne ustaše, ukupno oko 60 što skupa sa naoružanim žandarmima i domobranima čini oko 350 naoružanih ljudi.

U toku izviđanja komandant brigade je saznao od obaveštajnog oficira brigade da je neprijatelj doznao za napad i da vrši užurbane pripreme za odbranu. To je komandanta malo zabrinulo, ali je nastavio sa davanjem zadataka štabovima bataljona, koji su potom do navečer svaki na svom pravcu izviđali i davali konkretna naređenja jedinicama.

Štab 1. bataljona je odlučio da 1. četa pod komandom Miloša Kasabašića i političkog komesara Smaila Serića prodire nizvodno desnom obalom Une od sela Komenac do mosta preko Une gdje treba da se spoji sa jedinicama 2. bataljona. Ovoj četi je bilo dodijeljeno i minersko odjeljenje koje je dobilo zadatak da kada četa izbije do mosta, eksplozivom poruši most.

Treću četvu štab bataljona je uveče prebacio iz sela Bačvani preko Une u hrvatsku Slabinju sa zadatkom da u reonu gornjeg dijela sela postavi zasjedu i spriječi intervenciju neprijatelja iz Hrvatske Kostajnice preko Hrvatske Dubice.

Drugom četvi je štab bataljona rasporedio u selu Babinac sa zadatkom da zauzme položaje prema Bosanskoj Kostajnici i ne dozvolj prolaz jedinicama neprijatelja koje bi pošle u pomoć posadi u Bosanskoj Dubici.

Štab 2. bataljona sa polaznog položaja u Kruškovcu naredio je komandama četa dejstvo u zahvatu komunikacije Prijedor—Bosanska Dubica prema centru grada. Po izbijanju pred most uspostaviti vezu sa 1. četom 1. bataljona i potpomoći rušenje mosta na Uni. I štab 2. bataljona je imao na raspolaganju jedno minersko odjeljenje koje je imalo zadatak da sa prvom četom koja stigne do mosta, pod zaštitom iste poruši most, ukoliko to do tada ne bude učinilo minersko odjeljenje 1. čete 1. bataljona.

Stab 3. bataljona sa polaznog položaja Klekovci izdao je naređenje četama da prodiru u zahvatu komunikacije (ceste) Bosanska Gradiška—Bosanska Dubica preko potoka Crnac u pravcu pilane i klaonice gdje će se spojiti sa jedinicama 2. bataljona.

Stab 4. bataljona izdao je naređenje dvjema četama da obezbeđuju napad 3. bataljona sa pravca Bosanke Gradiške i Jasenovca, a jednu četvu zadržao u selu Aginci u brigadnoj rezervi.

Prateća četa je posela vatrene položaje sjeverozapadno od Kruškovca sa zadatkom podrške 2. bataljona koji se nalazio na glavnom pravcu napada.

Stab brigade i brigadno previjahšte nalazili su se u selu Aginci.

Početak napada je bio određen za 24,00 časova 12. oktobra 1943. godine. Znak za početak napada biće otvaranje vatre iz topova prateće čete po neprijateljskim rovovima i bunkerima.

U taktičkom pogledu štab brigade je dozvolio štabovima bataljona određenu samoinicijativu za rješavanje nekih konkretnih problema koji bi iskrsavah u toku borbe.

Štabovi bataljona su formirali jurišne i bombaške grupe koje su dobile zadatak da se prije početka napada neopaženo pod zaštitom mraka privuku neprijateljskim prednjim položajima i žičanim preprekama, tako da na znak napada mogu odmah pobacati ručne bombe u roveve i bunkere i načiniti prolaze u žičanim preprekama. Dalji njihov zadatak je bio brzo prodiranje u grad i uništavanje neprijateljevih uporišta i grupe u prebacivanju.

Kasno uveče bataljoni su izašli na polazne položaje. Znatan broj boraca i rukovodilaca rodom sa ovog i okolnih terena od ranije je poznavao ovaj grad i radovao se ponovnom susretu sa njim. Veći dio boraca, naročito iz Li-

jevča Polja, Banjaluke, južnog sektora Prijedora, nije poznao grad, ali isto tako se radovao ovoj akciji.

Pripreme svih jedinica brigade za napad na grad su završene do 23.00 časova 12. oktobra.

Sa druge strane u gradu koji je trebalo napasti vladala je potpuna tišina. Naročito na spoljnim položajima u rovovima i bunkerima nisu se čuli nikakvi glasovi, niti osjetio neki pokret. Takvo stanje je prilično uznemirilo štab brigade pretpostavljajući da je neprijatelj, ili dobio pojačanje, ih je izbjegao u toku dana.

Međutim, toga dana uznemirenost je vladala i u uporištu. Naime, kad je zapovjednik (komandant) 2. bojne 12. ustaško-domobranske pukovnije dobio naređenje da odmah zavede strogu budnost i pripravnost, jer će partizani napasti grad, pošao je u obilazak položaja i jedinica da vidi raspoloženje domobrana i oficira za borbu. Svugdje je naišao na potpunu ravnodušnost i apatiju. Postalo mu je jasno da se uporište neće moći održati, zbog toga je donio odluku da i on bježi, jer je bio tajni ustaša i zločinac po čijem naređenju su mjesec dana ranije u selu Komlenac popaljene kuće, a 2 muškarca, 9 žena i 22 djece otjerah kao taoci. Domobrani i oficiri su ga zbog toga mrzili osim nadporučnika Provaznika i Papišta koji su sa njime zajedno počinili ovaj zločin. Zbog toga on poziva ovu dvojicu sa položaja u svoj štab, upoznaje ih sa situacijom i naređuje da ostanu sa njime kako ne bi pah u ruke partizana. Odlučili su sva trojica da čim odpočne napad, pobjegnu preko mosta u Hrvatsku Dubicu, i povedu sa sobom rezervu kao zaštitu.

Zandarmi su se utvrdih u zgradi kotarske oblasti i zatvora i odlučih da se bore i daju otpor sve dok im ne stigne pomoć ustaša iz Jasenovca.

Nasuprot žandarmima, ustaški funkcioneri, logornik, tabornik, razni pobočnici, rojnici, zatim tajne ustaše, rat-

ni bogataši i pljačkaši, većina izbjeglica hercegovaca, agenti i policajci ne vjeruju u sopstvene snage, ponajmanje domobranima, i svi su se spremili za bježanje, preko Une. U tom opštem metežu svaki zločinac posebno je nastojao da ponese što više novca tzv. »kuna« i drugih dragocjenosti ne vjerujući u skori povratak. Zapovjednik bojno satnik Franjo Turac je motrio na novac bojne kod blagajnika kojega će te večeri i oduzeti i ponijeti prilikom bjekstva.

Svi zlikovci se još nisu bili ni pripremili za bježanje računajući da će napad otpočeti negdje pred zoru, kad je u 24.00 časova otpočela žestoka artiljerijska i minobacačka vatra po rovovima i bunkerima oko grada i u centru grada. Zatim su se začule eksplozije ručnih bombi, a odmah zatim jaka mitraljeska i puščana vatra. To su bombaške i jurišne grupe prodirale kroz liniju rovova uništavajući bunkere iz kojih bi se davao otpor. Domobrani su samo pripucali i to na pojedinim mjestima gdje su se nalazile pojedine tajne ustaše među njima, da bi odmah pred prvim grupama partizana koje su jurišale dizali ruke u znak predaje.

Zapovjednik bojne i 3 oficira sa 18 domobrana poslije pada prvih granata u centru grada pobjegli su preko Une.

Bataljoni brigade prodrli su u Bosansku Dubicu za nepun sat vremena i opkolili žandarme u zgradi kotara i zatvora koji su davali žestok otpor.

U svitanje dovučeni su topovi pred zgradu kotarske oblasti i prije nego što je otvorena vatra pozvani su žandarmi na predaju. Odbili su. Tada je do 10.00 časova izvršena priprema napada sa topovima, minobacačima, bombaškim i jurišnim grupama. Tačno u 10.00 časova na dati znak komandanta brigade, artiljerijska oruđa su otvorila jednovremenu vatru po obema zgradama,

minobacači su tukli po krovovima, mitraljezi su otvorili vatru kroz prozore i puškarnice. Nakon žestoke vatre prišli su prozorima bombaši i pobacali bombe. Zgrade su zapaljene i kroz dim i plamen upale su jurišne grupe u zgradu gdje je neprijatelj već bio savladan, odnosno uništen. Jedan broj žandarma je zarobljen. Tako je završena borba i grad oslobođen. Brigada je u borbi sa žandarmima imala 3 poginula i 7 ranjenih boraca.

Istovremeno je i most preko Une bio porušen.

Po oslobođenju grada, štab brigade je naredio da se sve jedinice sem 3. bataljona najhitnije povuku van grada zbog mogućeg dejstva neprijateljske avijacije i artiljerije sa lijeve obale Une, a potom štabovi bataljona su dobili slijedeće zadatke:

Prvi bataljon da se privremeno razmjesti u selu Johovi i jedinice odmaraju s tim da dio snaga bataljona obezbeđuje pravac od Bosanske Kostajnice.

Drugi bataljon da krene prema Prijedoru i razmjesti se u selu Palančištu spreman da pomogne Kozarskom odredu na položajima iznad Prijedora, ako bi ga neprijatelj napao jačim snagama u cilju prodora prema Bosanskoj Dubici.

Četvrti bataljon da se razmjesti u selu Kadin Jelovac kao brigadna rezerva.

Razmještajem bataljona štab brigade je obezbjedio evakuaciju materijala iz Bosanske Dubice koja će potrajati dva dana i jednu noć. Za to vrijeme jedino neprijateljske snage iz Prijedora su pokušale prodrijeti prema Bosanskoj Dubici, ali su bile spriječene od Kozarskog odreda, razbijene i natjerane natrag u grad.

Stab brigade je u oslobođenoj Bosanskoj Dubici privremeno postavio za komandanta mjesta Đuru Vučeno-
vića-Busena, komandanta 3. bataljona koji je pored obez-
bjedenja mjesta imao i zadatak da pomogne odgovornim
rukovodiocima intendanture brigade i organima narodnih
vlasti evakuaciju materijala kojega je bilo više nego što
se pretpostavljalo i to: raznih štofova, basme, beza, go-
tovah odijela i drugih vrsta tekstila, obuće: cipela, čiza-
ma, opanaka; raznih vrsta alata i pribora za rad; velike
količine lijekova i ostalog sanitetskog materijala, naro-
čito vate, joda, injekcija i drugo; kolonijalne robe, kafe,
čaja, te prehranbenih proizvoda: soli, šećera, ulja itd.

Najveći dio materijala je nađen u ustaškim magaci-
nima, u državnim ustanovama, zatim kod ratnih boga-
taša i špekulanata, a oduzeta je i imovina od pojedinih
ustaških familija za koju je utvrđeno da su je njeni čla-
novi ustaše opljačkali od naroda u gradu i na području
Kozare.

U rekviziciji ustaške imovine najviše su pomogli ak-
tivistima NOP-a u Bosanskoj Dubici Josip Rukavina, Ivan
Hrkec, Uzeir Čejvan, Milan Stakić, Đuro Gavrilović, Du-
šan Goronja, Vladimir Sedlecki, Vlasta Sedlecki, Desa
Tišma, Gojko Stanić, Enver Cerić, Mujaga Serić, Bahrija
Serić i drugi što je pomoglo da se prikrivena imovina pro-
nađe i oduzme. Navedeni aktivisti NOP-a će tada svi
stupiti u 11. brigadu sem Mujage Šerića i njegove kćerke
Bahrije, koji su ostali i dalje po zadatku u Bosanskoj
Dubici.

Sto se tiče zaplijenjenog oružja, municije i ratne op-
reme bataljoni su odmah kako je to bilo uobičajeno, oruž-
je, municiju i ratnu spremu podijelili nenaoružanim bor-
cima, a štabu 14. oktobra dostavili izvještaj. Prema do-
bijenim izvještajima iz jedinica, štab brigade je sabrao
ukupan plijen i utvrdio da je zaplijenjeno: 322 puške,

7 puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza, 3 minobacača i 15 automata.

Podaci o zaplijenjenom oružju su prikazani znatno manji, a razlog tome je što ni štabovi bataljona za kratko vrijeme nisu mogli po četama tačno utvrditi plijen u oružju, jer su čete bile u pokretu na određene prostore.

Zarobljeni su svi domobrani na položajima i 5 oficira.¹⁰²

U gradu je prešao na stranu partizana doktor Ivo Salek.

Da su svi domobrani na položaju zarobljeni zajedno sa oficirima i da niko nije poginuo već drugog dana znao je i komandant (zapovjednik) 12. ustaško-domobranske pukovnije koji na dopis ministarstva oružanih snaga NDH (MINORSA) u kojem se navodi da su porodice doktora Ive Saleka i nadporučnika Arčanina Krste jako zabrinute za njihovu sudbinu, odgovara:

... »Nadporučnik Arčanin Krsto i doktor Salek zarobljeni su u borbi 12/13. listopada u Bosanskoj Dubici i za daljnju sudbinu im se ne zna..

Prema tome, njemu je bilo jasno da su se svi domobrani i oficiri predali.

Približno najtačniji izvještaj o predaji 2. bojne 12. ustaško-domobranske pukovnije je napisan u operativnom dnevniku pukovnije u kojem se između ostalog navodi:

... »Dvanaestog listopada 1943. godine u 17 sati primio je zapovjednik 2. bojne 12. pukovnije satnik Turac obavještenje da odmetnici pripremaju napad na Bosansku Dubicu...

Ta vijest se obistinila, jer su odmetnici 12. listopada napali postav u Bosanskoj Dubici. Napadali su haubicama, 3 teška minobacača te 2 protuoklopna topa, njemačka PAK-a, te mnogo strojnica, strojopušaka, sa mnogo pušaka i ručnih bombi.

¹⁰² AVII k. 82 rg. br. 8/7.

¹⁰³ AVII k. 82 rg. br. 27/6—2.

Neprijatelj je došao sa jačinom od 3.000 ljudi.

Budući da je bojna držala postav od 5 kilometara, a sa snagom ljudi od svega 220 to se na osnovu toga nije bojna mogla održati brojčano nadmoćnijem neprijatelju.

Neprijatelj je u 23 sata provalio postav 5. i 6. sati i prodro u Bosansku Dubicu. Pričuva (rezerva) jačine 20 ljudi koja je bila u stožeru bojne je pod zapovjedništvom satnika Turca borila se do 3 sata, a onda se povukla preko Une u Hrvatsku Dubicu. Prilikom povlačenja prenesena su i dva ranjena domobrana.

Osiguranje mosta preko rijeke Une povjereno je zatim nadporučniku Provazniku i poručniku Rožac.

Kada je izvršen napad na Bosansku Dubicu satnik Turac je zatražio hitno pomoć ustaškog odbranbenog zdruga iz Jasenovca, ali pomoć nije upućena.

Od svega ljudstva 2 bojne spasili su se bjegstvom 4 časnika, 6 dočasnika i 18 domobrana.

Bojnik Turac uspio je da spasi od neprijatelja 370.830 kuna, a sve ostalo je palo u ruke neprijatelja.«¹⁰⁴»

U izvještaju oružničkog krilnog zapovjedništva u Novoj Gradiški dostavljenog 15. oktobra zapovjedništvu 3. oružničke pukovnije u Banjaluci između ostalog se navodi: . . . »Oružnici su se borili iz zgrade kotarske oblasti, a zapovjednik bojne sa 3 časnika i nešto momaka je odmah pobjegao preko mosta u Hrvatsku Dubicu .. «¹⁰⁵

Štab 11. brigade nije mogao ni pretpostaviti koliko će napadom na Bosansku Dubicu uzdrmati i Nijemce i ustaše na širem području od Sunje i Bosanske Kostajnice do Banjaluke.

Petnaestog oktobra 1943. povukao se i 3. bataljon iz grada radi izvršenja novih zadataka, a odmah za njim pošto je obavještena da u gradu nema partizana ušla je jedna bojna ustaša ustaškog odbranbenog zdruga iz Jasenovca.

¹⁰⁴ AVII k. 118-A rg. br. 4/5—12.

¹⁰⁵ AVII k. 150, rg. br. 59/5.

Zapovjednik (komandant) ustaškog odbranbenog zdruga u logoru Jasenovac bojnik Pavlović nije intervenisao prilikom napada 11. brigade na Bosansku Dubicu. Cijelo vrijeme je čekao u Hrvatskoj Dubici da partizani napuste Bosansku Dubicu, da bi potom ušao u grad i odmah zaveo teror. Sa bojnima je došlo i 21 žandarm, koji su ponovno uspostavili žandarmerijsku stanicu.

Sa ustašama su se povratili i ustaški funkcioneri. Odmah su preuzeli mjere saslušavanja velikog broja građana, hapšenja svih onih u koje se i najmanje sumnjalo da simpatišu partizane. Tajne ustaše i saradnici ustaša koji su izbjegli iz grada, a odmah se vratili iza ustaške bojne doznali su od građana da su ih partizani dok su bili u gradu poimenično tražili. To ih je jako zabrinulo, jer su se uvjerali da partizani za njih znaju i da će kao zločinci i pljačkaši jednog dana odgovarati.

Ustaške vlasti su utvrdile imena i svih onih koji su otišli sa partizanima, zatim utvrdili nanijetu štetu zgradama državnih ustanova, i o materijalnoj šteti posebno odnijete ustaške imovine itd. i o svemu tome izvjestili svoje pretpostavljene.

Napadom na Bosansku Dubicu i oslobođenjem ovog grada 11. brigada je postigla sva tri cilja koja je postavila svojim zadatkom. U vojnom pogledu uzdrmao je njemačke i ustaško-domobranske jedinice u donjem toku Une, dijela Save i donjeg toka Vrbasa do te mjere da su tražili pojačanja sa drugih sektora radi odbrane ovog područja. U materijalnom pogledu zaplijenjene su velike količine oružja, municije, sanitetskog materijala, odjeće i obuće, kancelarijskog materijala, alata, raznih vrsta pribora i mnogo čega drugog što je omogućilo brigadi da se dobro pripremi za predstojeće borbe i dolazeću zimu. Krojačke i obučarske radionice koje su formirane pri brigadi i svakom bataljonu su radile neprekidno ši-

jući odijela i praveći cipele od zaplijenjenog tekstila i kože. U moralnom pogledu veliki broj novih boraca stekao je pouzdanje u veliku udarnu snagu brigade i iskustvo kako se napada na grad. Treba reći i to da je ova akcija imala širi odjek i uticala na priliv novih boraca.

DEJSTVA BRIGADE I KOZARSKOG ODREDA
U DRUGOJ POLOVINI OKTOBRA 1943. NA
KOMUNIKACIJAMA

Poslije oslobođenja rudnika Ljubije noću 14/15. oktobra, štab korpusa sa štabom 4. krajiške divizije planirao je oslobođenje Sanskog Mosta. Izvođenje operacije bilo je predviđeno za noć 20/21. oktobra sa 6. i 8. brigadom 4. divizije i 13. brigadom 10. divizije.

U vezi sa ovom operacijom, štab 4. divizije je naredio štabu 11. brigade da počev od 17. oktobra sa cijelom brigadom i Kozarskim odredom napadne istovremeno sva neprijateljska uporišta i prolazeće kolone, transporte, motorizovane kolone i patrole od Ivanjske do Bosanskog Novog.

Štab brigade u tom cilju izdaje naređenje štabovima bataljona da odmah krenu na nove zadatke i to: 1. bataljon, koji se već nalazi na terenu Karana da dejstvuje od Volinje do Prijedora; 2. bataljon da dejstvuje u reonu Ivanjske i Piskavice; 3. bataljon da najhitnije krene u reon sela Lamovite i dejstvuje na pruzi između Kozarca i Omarske; 4. bataljon da iz reona Lamovite dejstvuje prema Omarskoj i Kozarski odred da sadejstvuje 1. bataljonu na terenu Karana između Prijedora i Bosanskog Novog.¹⁰⁶

^{TM} AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/0037. Raspored i jačina neprijateljskih snaga koje su polovinom oktobra 1943. branile komunikacije u dolini Gomjenice i Sane bile su:

U međuvremenu borbe je već započeo Kozarski odred razbijanjem 2. satnije 11. gorske pukovnije kod Beglučine 4 kilometara sjeverno od Prijedora. Zbog ovoga napada komanda 373. njemačke divizije je naredila da se u selu Brežičanima u nedostatku muškaraca pohapse žene kao taoci.¹⁰⁷ Uhapšeno je 7 žena koje su na saslušanju izjavile da se u okolici Brežičana i Dragotinje nalaze vrlo jake snage partizana.

U Ivanjskoj: Štab (stožer) 7. lovačke pukovnije 4. ustaško-domobranskog lovačkog zdruha sa prištabskim jedinicama, 2. bojnom bez jedne satnije i baterijom haubica 11. art. divizionu 1.154 ljudi;

U Piskavici: 7 satnija 2 bojne 139 ljudi;

U Omarskoj: 3. bojna 7. lovačke pukovnije sa baterijom brdskih topova 11. art. divizionu 1.200 ljudi;

U Sanskom Mostu: 3. gorska pukovnja 3. ustaško-domobranskog zdruha sa baterijom brdskih topova 1.200 ljudi;

U Prijedoru: Štab (stožer) 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruha sa prištabskim jedinicama, štab 11. gorske pukovnije sa prištabskim jedinicama, 2. bojna, njemački izobrazitelji (Ausbilder), agenti, policija, žandarmerija, ustaše, ustaški funkcioneri, snabdjevačke jedinice, 3.000 ljudi;

U Kozarcu: štab 1. bojne sa 3. i 4. satnijom, 350 ljudi;

U Hadžimehtićima: 2. satnija 1. bojne 160 ljudi.

U Brežičanima: 1. satnija 1 bojne 160 ljudi;

U Dragotinji: 10. satnija 3 bojne 164 ljudi;

U Dašćica kota 349: 12. satnija 3 bojne, 150 ljudi;

U Blagaju: štab 3. bojne sa 11. satnijom, 200 ljudi;

U Dobrljin—volinja—Strižna most: 3. bojna 12. ustaško-domobranske pukovnije i 12. ustaška bojna, 890 ljudi;

U Bosanskom Novom: Stalna posada 3. SS oklopnog korpusa 600 ljudi, prolazeći dnevno vojnika 264 divizije prema Bihaću i 373. divizije od Bihaća prema Bosanskom Novom 3.000 ljudi.

Svega neprijateljskih snaga u dolini Gomjenice, Sane i Une od Ivanjske do Volinje bilo je 10.900, od toga 1.200 u Sanskom Mostu, a 9.700 na komunikaciji koje su napadale snage 11. brigade i Kozarskog odreda ukupne jačine oko 1.500 boraca. Odnos snaga je bio 6,5 puta u korist Nijemaca, ustaša, domobrana i ostalih neprijatelja .

¹³⁰ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/000390.

Komandant 3. gorskog ustaško-domobranskog zdru-
ga upućuje prema selu Palančištu njemački izviđački trup
(14. oktobra) da utvrdi i provjeri tačnost podataka o gru-
pisanju partizana.

Njemački izviđački trup se prikriveno probija do
Palančišta gdje bude otkriven i razbijen od Kozarskog
odreda. Vođa sa ostacima trupa bježi prema Sani. Gone
ga borci Kozarskog odreda sve do pruge između Brezi-
čana i Dragotinje, koju ruše, a zatim se vraćaju na svoje
položaje.¹⁰⁸

Njemački tajni agent uplašen bježi iz Dragotinje u
Prijedor i izvještava štab 3. gorskog zdruaga da se u Pa-
lančištu i selu Marinima nalaze jake snage partizana ko-
je neprekidno pristižu od Bosanske Dubice. Komandantu
3. gorskog zdruaga bilo je jasno da su to jedinice partiza-
na koje se vraćaju poslije napada na Bosansku Dubicu.
Očekuje napad na Prijedor i naređuje pripravnost broj
1 i lično raspoređuje snage za neposrednu odbranu gra-
da. Tako je noću 14/15. oktobra najveći dio snaga 3. gor-
skog ustaško-domobranskog zdruaga bio orijentisan sje-
veroistočno i istočno od Prijedora očekujući napad par-
tizana iz Kozare. Za to vrijeme 8. krajiška brigada i Pod-
grmečki odred napali su rudnik Ljubiju poslije pola no-
ći u 01.30 časova i bojnu domobrana 3. gorske pukovnije
skoro cijelu zarobili. Od 450 domobrana uspjelo je pobjeći
u Prijedor 80 sa jednim oficirom.

Obzirom da se radilo o rudniku željeza, vrlo značaj-
nom za njemačku industriju, komandant 373. divizije na-
redio je komandantu 3. gorskog zdruaga da odmah u toku
dana (15. oktobra) prikupi jedinice iz Kozarca i okolnih
uporišta te tako ojačan krene u napad i povрати rudnik.

¹³⁰ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/000390.

Komandant 3. gorskog zdruga ne povlači jedinice od pravca Dragotinje i Brezičana, ali povlači iz Kozarca naređujući komandantu 11. gorske pukovnije da stožer 1. bojne sa 3. i 4. satnijom bude što prije u Prijedoru.

Slijedećeg dana, rano ujutru komandant 1. bojne prije pokreta prema Prijedoru upućuje 4. satniju preko sela Kozaruše da izvidi teren bočno od ceste prema Kozari radi obezbeđenja pokreta cestom od Kozarca prema Prijedoru. Izvršavajući naređenje satnija je naišla 5 kilometara sjeveroistočno od Kozaruše na 3. bataljon 11. brigade u pokretu prema Lamovitoj. U kratkom, ali žestokom okršaju 4. satnija je razbijena i natjerana u bjekstvo prema Kozarcu. O tome je komandant 3. gorskog zdruga napisao komandantu 373. njemačke divizije slijedeće:

... »Prostor Prijedor:

Izviđanje sjevero-istočno od Kozarca sa 4. satnijom 11. gorske pukovnije, a po zadatku 3. gorskog zdruga, 4. satnija napadnuta od 300 bandita. Borba trajala 2 časa. Sopstveni: gubici: 5 poginulih, 7 ranjenih, 20 nestalih.. «¹⁰⁹»

Razbijena 4. satnija panično stiže u Kozarac. Upamćeni domobrani pričaju stravične priče o snazi partizana. Nastaje opšta demoralizacija. Komandant bojne je primoran da mijenja odluku zbog takve situacije i kreće prema Prijedoru okolnim putem preko sela Hadžimehtića.

Stigavši u Hadžimehtiće, komandant bojne telefonom obavještava komandanta 11. gorske pukovnije zbog čega je bio primoran da krene u Hadžimehtić gdje je upravo stigao i odakle će nakon odmora produžiti za Prijedor..

Komandant 11. gorske pukovnije o svemu što se zbio obavijestio je komandanta 3. gorskog zdruga, a ovaj komandanta 373. njemačke divizije Aldrijana.

¹⁰⁹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/0014.

Na osnovu pristiglih obavještenja komandant 373. njemačke divizije zaključuje da se radi o pripremi partizana za napad na Prijedor. Za pojačanje odbrane Prijedora naređuje komandantu 202. tenkovskog bataljona da 3. tenkovsku četvu najhitnije uputi iz Bihaća u Prijedor. Istovremeno naređuje komandantu 384. puka da uputi iz Banjaluke za Prijedor 1. bataljon.¹¹⁰

Za to vrijeme jedinice 3. gorskog zdruga vršile su nasilno izviđanje prema rudniku Ljubija i Sanskom Mostu.

U međuvremenu, noću 16/17. oktobra Kozarski odred sa minerskim odjeljenjem pod vodstvom iskusnog минера Milana Stupara porušio je most na pruzi između Blagaja i Svodne.¹¹¹ Saobraćaj je bio prekinut.

Snage 3. bojne 1. gorske pukovnije pokušavaju da oprave most i prugu, ali su ih dočekale jedinice 1. bataljona i natjerale natrag u uporište Blagaj uz gubitke od 6 poginulih i više ranjenih. Saobraćaj je i dalje u prekidu.

Komandant 373. njemačke divizije interveniše i naređuje komandantu 3. gorskog zdruga da se okane izviđanja prema Ljubiji i da sve snage usmjeri za opravku mosta i pruge, a zadatke izviđanja i obezbeđenja prema Ljubiji preuže 1. bataljon 384. puka koji se 18. oktobra ujutro nalazio na željezničkoj stanici u Banjaluci radi prevoza do Ivanjske odakle će nastaviti za Prijedor pješice.¹¹²

Jedinice 3. gorskog zdruga iz Prijedora uključujući i posade iz Dragotinje i Martin Brda kreću u napad 18. oktobra od Martin Brda prema selu Marinama da odbiju partizane što dalje od pruge i ceste kako bi mogli opravi prugu i most. Dočekuje ih 1. bataljon 11. brigade i Kozarski odred i u žestokoj borbi razbijaju nanoseći im

AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/0012.

¹¹¹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/007.

¹¹² AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/007.

veće gubitke u mrtvim i ranjenim, te protjeruju natrag u uporišta Martin Brdo, Dragotinja i Prijedor.

U ovoj borbi teže je bio ranjen politički komesar 1. bataljona Milan Stanić.

Dok su 1. bataljon i Kozarski odred na terenu Karana od 15. do 18. oktobra vodili borbe, ostala tri bataljona brigade stigli su između 15. i 17. oktobra u reon sela Lamovita i Bistrica gdje su se borci odmarali nakon marša od 60 kilometara.

Za to vrijeme dok su borci odmarali štabovi bataljona razmatrali su načine kako da izvrše već dobijene zadatke od štaba brigade. Radilo se o napadu noću 18/19. oktobra na neprijateljska uporišta Ivanjsku, Piskavicu, Omarsku, na rovove i bunkere između željezničkih stanica Piskavica—Omarska i Kozarca te akcije prodora preko pruge u sela Maričku, Busnove i druga radi uništenja četnika.

Noću 17/18. oktobra 3. i 4. bataljon spavali su i odmarah se u selu Lamovitoj, a 2. bataljon u selu Bistrici zaseok Kukici. Ujutru bataljoni su ostali u pomenutim selima i dalje na odmoru, a štabovi bataljona sa komandama četa su održavali sastanke pripremajući se da poslije podne krenu svaki u svom pravcu. Prema cesti Ivanjska — Kozarac bile su isturene straže i patrole.

RAZBIJANJE NJEMAČKOG BATALJONA NA VERICA POLJU

Dok su bataljoni 11. brigade odmarah, oko 10.00 časovao stigao je voz sa 1. bataljonom 384. puka 373. njemačke divizije na željezničku stanicu Ivanjska. Ovde se iskrcao i produžio pješice marš prema Omarskoj i Prijedoru. Prethodno se njemački komandant interesovao kod

komandanta 7. lovačke pukovnije u Ivanjskoj o kvalitetu puta, našta mu je on rekao da je put ravan i dobar, da nema vodenih prepreka, ali da postoji velika opasnost od napada partizana što zahtijeva posebno obezbeđenje marša. Na ovu primjedbu njemački komandant je prezrivo odmahnuo i naredio pokret. Za dva sata stigli su u selo Bistricu. Zastali su radi odmora u Verića Polju. Raskomotali su se po lijepom sunčanom oktobarskom danu. Mnogi su poskidali bluze, a svi sem neposrednog obezbeđenja ratnu opremu. Po običaju vadili su iz ranaca čokoladu, biskvite i zasladivali se, a potom pili toplu kafu iz termos boca. Uživali su u jelu, piću, lijepom danu i prirodi koja ih je okruživala. Skoro svi su stalno pogledali prema planini Kozari odakle im je prema obavještenju prijetila opasnost od partizana. Čudili su se da su domobrani bili toliko zaplašeni i upamćeni.

Njemački bataljon na Verića Polju primjetili su ljudi iz sela Bistrice, zaseok Popovići i odmah javili štabu 2. bataljona. Štab 2. bataljona nije imao vremena da provjeri i utvrdi o kakvoj se neprijateljskoj jedinici radi. Pretpostavljao je da je to satnija, a možda i bojna domobrana koja će ubrzo poslije odmora krenuti prema Prijedoru. Štab bataljona nije mogao pretpostaviti da se radi o bataljonu Nijemaca jačine 850 ljudi, jer Nijemaca u to vrijeme prema obavještenjima u Ivanjskoj nije bilo. Zato je odlučio da ga napadne, dok je još na odmoru raskomoćen i zarobi, ih razbije ako pruži otpor.

Komandant bataljona Branko Popović, inače rodom iz Bistrice, zaseok Popovići, bio je dobar poznavalac ovog terena i za tren je donio odluku za napad koju su ostali članovi štaba prihvatili. Čete su bile raspoređene tako, da 1. i 3. četa napadnu sa istoka i jugoistoka, a 2. četa da neprimjećeno pređe prugu i zapriječi pravac prema Omarskoj ne dozvoljavajući neprijatelju da bježi u upo-

rište Omarska. Jedino pravac prema jugu, prema Ivanjskoj nije bio zatvoren. Na tom pravcu preko čistine trebalo je neprijatelja goniti i uništavati.

Komandama četa izdato je usmeno naređenje sa posebnim naglaskom da se neprijatelju mora prikriveno prići na dohvat upotrebe ručnih bombi, a onda uragan-skom vatrom iz svih oružja razbiti ga, ih uništiti.

U 2. bataljonu je u svakoj četi bio veliki broj boraca i rukovodioca rodom iz reona Omarske i Lamovite. te su dobro poznavali ovaj teren. Vješto su se kretali pokraj živica, šumaraka, gajeva, a naročito su iskoristili kukuruze koji još nisu bili obrani. Kad su se privukli sasvim blizu, vidjeli su svuda naokolo Nijemce, a u sredini grupu oficira.

Bez posebne komande jurnule su obe čete na Nijemce, a komandir voda Stojan Grujičić Jaruga probio se munjevito do grupe oficira koja iznenađena u hladovini jednog drveta nije stigla ni da se dohvati oružja, već je bila pobijena.

Iza toga čulo se samo automatsko oružje. Nijemci se nisu predavali. Ispaljivah su rakete za raketom tražeći pomoć iz Ivanjske i Omarske, a istovremeno se hvatali za guše sa partizanima.

Jedna grupa Nijemaca pokušala se probiti prema Omarskoj, ali ju je dočekala 2. četa bataljona i razbila. Tada svi Nijemci u grupama bježe prema Ivanjskoj, gonjeni u stopu od partizana sve do Ivanjske.

Pobjeda nad njemačkim bataljonom je izvojevana za veoma kratko vrijeme, za pola sata. Ostalo je još samo da se prebroje neprijateljski gubici i utvrdi ratni plijen. Utvrđeno je da je ubijeno oko 80 Nijemaca. Toliko je pronađeno na bojištu, a mnogi su smrtonosno pogođeni bježeći umrli u gustoj visokoj travi, šumarcima

i kukuruzima koje su kasnije pronalazili seljaci i sahranjivali.

Od oružja pronađeno je na bojištu 9 minobacača, 20 puškomitraljeza, 1 top, oko 90 pušaka i šmajsera (automata), 2 radio-stanice, mnogo puščane i minobacačke municije, te ostale ratne opreme. U pogledu odjeće i obuće Nijemci su imali nove uniforme, nove cipele, a neki i rezervne cipele u rancu, svaki je imao po dva para veša i čarapa, šatorsko krilo, pribor za higijenu. Sve je to zaplijenjeno i dobro došlo bataljonu da se što bolje opremi za naredne borbe.

Štab brigade je izvjestio štab 4. krajiške divizije o ovoj značajnoj pobjedi i velikom uspjehu 2. bataljona. U izvještaju navodi da je borba vođena prsa u prsa sa bajonetima i međusobnim gušanjem u kojoj je poginulo 80 Nijemaca. Naši gubici su bih 5 poginulih boraca.

U svom sjećanju, politički komesar bataljona Slavko Havić između ostalog o ovoj borbi piše:

... »Akcija je potpuno uspjela. Na našoj strani bilo je 5—6 poginulih...

Neposredno pred ovu akciju u naš bataljon došli su neki mladići đaci, iz Banjaluke. Učestvovali su u ovoj akciji. Bila su među njima i dva brata. Jedan je poginuo u ovoj akciji, a drugi je kasnije bio oficir-obaveštajac u bataljonu i brigadi...«¹¹³ (Odnosi se na Gojka Babica), koji je poginuo i Dušana koji je bio oficir obavještajac.

U Ivanjskoj je rasturene dijelove njemačkog bataljona dočekalo preko 1.000 domobrana i 40 oficira, koji su sa podsmjehom posmatrali uzneverena i uplašena lica Nijemaca. Od njih mnogi su bih bez bluza, opasača, oružja, jednom rečju u jadnom stanju. Samo prije nekoliko časova u toj istoj Ivanjskoj ponašah su se bahato, samouvjereno i sa prezrenjem posmatrali kukavičke domobrane.

¹¹³ Zbornik »Kozara«, knj. 5, str. 864, izdanje VIZ Beograd, 1978.

Po naređenju komandanta njemačke divizije 1. bataljon 384. puka je odmah prevežen u Banjaluku gdje je zadržan radi oporavka i popune i privremeno pojačan borbenom grupom »Rozenov«.¹⁴

Štab 2. bataljona nakon ove borbe preduzeo je sve mjere da se bataljon odmori i sredi za izvršenje narednih zadataka.

Štab 11. brigade bez obzira na nepredviđenu tešku i vrlo uspješnu borbu 2. bataljona na Verića Polju naređuje da svi bataljoni noću 18. oktobra napadnu neprijatelja od Ivanjske do Kozarca.

Sva tri bataljona bila su potpuno spremna za borbu i u pokretu prema dobijenim reonima.

Štab brigade je posebno naredio štabu 1. bataljona i Kozarskom odredu da noću 18/19. oktobra izvrše napad na komunikacije u dolini Sane između Prijedora i Bosanskog Novog, iste poruše i nastave borbu na njima i idućih dana ne dozvoljavajući neprijatelju opravku pruge i ceste. Cilj ovih dejstava je bio da se rušenjem pruge i ceste onemogući neprijatelj iz Bosanskog Novog, da uputi oklopni voz i tenkove u pomoć napadnutog neprijatelju od Ivanjske do Kozarca.

Kozarski odred je napao noću 18/19. oktobra kod Svodne neprijatelja i protjerao ga, a potom porušio most na cesti dužine 6 metara, porušio i prugu te sasjekao 27 telefonskih stubova i odnio 200 metara telefonskih linija.¹¹⁵

Devetnaestog oktobra 3. bojna 11. gorske pukovnije iz Blagaja pokušala je da opravi most i prugu, ah je bila

¹⁴ AVII NAV-N-T-311 Roll 558/204.

¹¹⁵ AVII k. 456 rg. br. 6/1—8.

dočekana od 1. bataljona i Kozarskog odreda, kojom prilikom je imala gubitke od 7 poginulih i 5 zarobljenih domobrana. Ostali su pobjegli u uporište. Zaphjenjeno je 1 šmajser, 7 pušaka i ratna oprema.¹¹⁶

Tada polazi u pravcu Svodne i jedan bataljon Nijemaca iz Bosanskog Novog s ciljem da popravi prugu. Međutim, 1. bataljon ga dočekuje odmah po izlasku iz grada i poslije kraće borbe potiskuje ga u grad.

Slijedeće noći, 19/20. oktobra, Kozarski odred je porušio most na Užarima kod Blagaja dužine 12 metara, a zatim i prugu.¹¹⁷

Treća bojna 11. gorske pukovnije iz Blagaja pokušala je ponovo 20. oktobra da popravi most, ali ju je 1. bataljon protjerao natrag u Blagaj tako da je saobraćaj i dalje bio u prekidu.

Noću 18/19. oktobra, 3. bataljon je na drugoj strani napao neprijateljsko obezbeđenje oko pruge Prijedor—Kozarac i razbio ga zarobivši 6 domobrana sa jednim puškomitraljezom i 5 pušaka, a potom porušio prugu i tri mosta na pruzi.

Lijevo od 3. bataljona, 4. bataljon je napao neprijatelja koji je obezbjeđivao prugu između Piskavice i Omarske, zarobio 9 domobrana sa jednim teškim mitraljezom, jednim puškomitraljezom, 5 pušaka i jednom radio-stanicom.

U toku dana 19. oktobra sva tri bataljona brigade nastavila su borbe u dolini Gomjenice, da bi uveče napali 7. satniju 2. bojne 7. lovačke pukovnije, koja je obezbeđivala željezničku stanicu Piskavica i razbili je. U borbi je zarobljeno 36 domobrana, zaphjenjeno 1 teški mitraljez, 5 puškomitraljeza, 3 automata, 35 pušaka sa dosta puščane municije, 35 konja i mnogo drugog rat-

¹¹⁴ AVII k. 776-A rg. br. 5/1.
AVII k. 776-A rg. br. 5/1.

nog materijala. Željeznička stanica je zaplijenjena i porušen most na pruzi dužine 15 metara-

Sutradan, 20. oktobra do temelja su porušili prugu od Prijedora do Omarske i sve neprijateljske bunkere i rovove.

Istog dana štab brigade daje 2. i 3. bataljonu nove zadatke u dolini Gomjenice. 4. bataljon postavlja ispred Ivanjske s ciljem da štiti dejstva 2. i 3. bataljona.

Drugi bataljon dobio je zadatak da napadne Omarsku, a potom produži dejstvo protiv četnika na terenu Maričke, Busnova, Krivaje i drugih sela, a 3. bataljon da dejstvuje između Omarske i Hadžimehtića.

Noću 20/21. oktobra, 6. i 8. brigada 4. divizije i 13. brigada 10. divizije napale su Sanski Most.

Iste noći 2. i 3. bataljon napali su neprijateljsko uporište u Omarskoj jačine 750 domobrana i oko 100 Nijemaca. Ujedno su bila napadnuta i sva okolna uporišta prema Prijedoru.

Prvi bataljon i Kozarski odred napali su sva neprijateljska uporišta u dolini Sane između Prijedora i Bosanskog Novog.

Bila je to noć u kojoj su bile napadnute od Ivanjske do Bosanskog Novog sve posade na pruzi i cestama. Pruga je bila na više mjesta porušena, mostovi porušeni. U tamnoj i prohladnoj oktobarskoj noći rasplamtah su se požari zapaljenih neprijateljskih utvrđenja, odjekivale su eksplozije ručnih bombi bombaških grupa, plamtjela su usta užarenih cijevi automatskog oružja od ubitačne rafalne vatre, a na cijelom bojištu sijalo je kao usred dana, od stotina raketa, koje je neprijatelj ispaljivao. Nakon četveročasovne borbe, 3. bojna 7. lovačke pukovnije pobjegla je iz Omarske u Prijedor.

U zoru 21. oktobra 2. i 3. bataljon su uš u napušteno neprijateljsko uporište Omarsku. Na željezničkoj

stanici zaplijenjeno je 2 vagona zobi. Stanica i vagoni su zapaljeni.

Štab 3. bataljona odmah odlučuje da produži pokret sa bataljonom u selo Maričku radi popune bataljona novim borcima. U selu koje je u velikoj većini bilo naklonjeno partizanima nije bilo teško pronaći omladince dobrovoljce koji su se prijavili i radosno stupili u bataljon.

Te noći pod neposrednim rukovodstvom štaba 5. korpusa, bio je oslobođen i Sanski Most. U toku dana, 21. oktobra, prebrojavan je ogroman ratni plijen i oko 1.000 zarobljenih neprijateljskih vojnika sve do uveče kada je telefonom iz Mrkonjić Grada, štab korpusa obavijestio Vrhovni štab o ovoj velikoj pobjedi.

Sa ovim uspjehom upoznati su borci i rukovodioci brigade, koji su se veoma obradovali, svijesni da su i oni dali ovoj pobjedi svoj doprinos.

O uspjesima 11. brigade u borbama u dolini Gomjenice i Sane pisao je štab 5. korpusa Vrhovnom štabu 30. oktobra 1943. godine. U izvještaju su navedeni svi konkretni podaci o razbijanju neprijatelja i vehkom ratnom phjenu. Posebno je istaknuta borba na Verića Polju za koju je napisano da su se borci sukobili sa jednom neprijateljskom bojnom (bataljonom) »prsa u prsa gdje su se boli noževima. Ubijeno je 80 neprijateljskih vojnika, zarobljeno 14, a vehki broj ranjeno«. ¹¹⁸ Jedanaesta brigada je nastavila borbe u dolini Gomjenice i Sane sve do 25. oktobra 1943. godine.

Dvadesetdrugog oktobra, 2. bataljon je produžio da progoni četnike po sehama: Busnovi, Krivaja, Marička, i

AVII k. 456 rg. br. 3/1—8.

Omarska. Zarobljeno je 55 četnika među kojima i jedan zamjenik komandira četničke čete. Ali mnogo značajnije je od zarobljenika bilo je stupanje preko 100 mladića iz ovih sela u brigadu. Bila je to politička pobjeda nad četničkom propagandom.¹¹⁹

Istog dana, 3. bataljon je izvršio pokret istočno od Prijedora i 23. oktobra se sukobio sa 2. bataljonom 383. puka 373. njemačke divizije. Ovaj bataljon je zbog kritične situacije u i oko Prijedora bio najhitnije upućen sa četom tenkova iz Bihaća u Prijedor još 21. oktobra.¹²⁰ Dvadesetdrugog oktobra dočeka ga je Kozarski odred kod Svodne i nanio mu gubitke, uništivši 1 tenk protivtenkovskom puškom. Međutim, bataljon ne obazirući se na gubitke¹²¹ produžava za Prijedor. Odmah oštro zamjera komandantu 3. bojne 7. lovačke divizije što je napustio Omarsku i naređuje mu da se odmah vrati u Omarsku.

Treća bojna 7. lovačke pukovnije sa baterijom topova ujutro 22. oktobra vraća se iz Prijedora u Omarsku gdje stiže oko podne i odmah vrši opravku oštećenih objekata i položaja.

Uveče stižu četnički obavještajci i javljaju komandantu bojne da od pravca Maričke kreće prema Omarskoj nekohko stotina komunista. Komandant bojne naređuje najhitnije prikupljanje svih snaga i ponovo bježi u Prijedor. U Prijedoru daje izjavu da su ih napale jake snage partizana, ali da su sretno pobjegli. Komanda 373. njemačke divizije na osnovu ove izjave izvještava komandu 15. brdskog korpusa da su »posada Omarske, jedna bojna i jedna baterija stigla noću, 23. oktobra opet u Prijedor bez gubitaka .. «¹²²

¹¹⁹ AVII k. 766 rg, br. 5/2.

¹²⁰ AVII VA Frajburg F-30/5.

¹²¹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/476.

¹²² AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/1050.

Drugi bataljon 383. puka 373. njemačke divizije, ujutru rano ojačan četom tenkova prodire iz Prijedora prema Kozarcu da opet uspostavi u tome mjestu uporište. Dočekuje ga 3. bataljon 11. brigade, koji je upravo stigao iz reona Omarske i potiskuje ga natrag u Prijedor.

Sutradan, 24. oktobra isti njemački bataljon ponovo pokušava izvršiti prodor u Kozarac i opet biva natjeran u Prijedor.

U borbama sa jedinicama 11. brigade bataljon je imao veći broj mrtvih i ranjenih vojnika, a oštećen je i znatan broj motornih vozila od kojih su 3 kamiona bih zapaljeni.¹²³

Dvadesetčetvrtog oktobra Kozarski odred i 1. bataljon 11. brigade djeluju na komunikaciji Prijedor—Bosanski Novi i potpuno razaraju prugu od Svodne do Blagaja.¹²⁴

Dalja dejstva brigade na području Kozare prekinuta su naredjenjem štaba 4. krajiške divizije da brigada do kraja oktobra izvrši pokret na područje Podgrmeča.

Štab brigade je naredio okupljanje svih jedinica u vremenu od 25. do 27. oktobra u reonu Prijedora. Zatim je slijedila priprema za marš i prelaz preko rijeke Sane. Izvršena je i posebno moralno-politička priprema u kojoj su učestvovali svi članovi KPJ i SKOJ-a, radi toga što je brigada prvi put napuštala teren Kozare.

Tih dana u štabu brigade se nalazio politički komesar 4. divizije Boško Šiljegović. On je došao po zadatku komandanta 5. korpusa Slavka Rodića da formira na pod-

¹²³ AVII k. 776 rg. br. 5/2.

¹²⁴ AVII k. 456 rg. br. 6/8.

ručju Kozare još jedan partizanski odred i to na terenu Gradiškog podkozarja i Lijevča Polja.¹²⁵

Novoformirani partizanski odred koji je kasnije dobio naziv »-Gradiško-ljevčanski NOP odred« Boško Šiljegović je formirao zajedno sa štabom 11. kozaračke brigade. Po tom dogovoru postavljeni su u užu štab odreda: za komandanta Đuro Vučenović-Busen, do tada komandant 3. bataljona; za političkog komesara Milan Stanić, do tada politički komesar 1. bataljona 11. brigade i za zamjenika komandanta Stevan Janjetović do tada zamjenik komandanta 3. bataljona 11. brigade. U štab odreda su još postavljeni: za obaveštajnog oficira Miladin Zlojutro do tada u Kozarskom vojnom području; za referenta saniteta Ljubica Stijepić, do tada u Kozarskoj vojnoj bolnici i za intendanta Vojo Đurašinović, do tada intendant 3. bataljona 11. brigade.

Gradiško-ljevčanski NOP odred je formiran 1. novembra 1943. i toga dana je imao 48 boraca, da bi 7 dana kasnije imao 78 boraca sa 87 pušaka, 3 puškomitraljeza i jednim teškim minobacačem.¹²⁶

Zadaci Gradiško-ljevčanskog NOP odreda bili su: mobilizacija ljudstva sa terena Lijevča Polja; postavljanje zasjeda na komunikaciji Gradiška—Banjaluka; uništavanje četničkih i ustaških pljačkaških bandi; zaštita Kozarske bolnice u Jablanici i konfiskacija švapskih i ustaških imanja.

Svakako najvažnije pitanje u to vrijeme je bilo mobilizacija novih boraca, jer neke jedinice u diviziji i korpusu su u to vrijeme imale više oružja nego boraca. Tako štab 8. brigade 1. novembra obavještava štab 4. divizije da ima 151 pušku u pohrani, jer nema novih boraca koje bi naoružao.¹²⁷

¹²⁵ AVII k. 767 rg. br. 31/1.

¹²⁶ Isto.

¹²⁷ AVII k. 775 rg. br. 24/3.

Politički komesar 4. divizije znajući za ovaj problem je i postavio novoformiranom odredu kao prvi zadatak mobilizaciju. Isti zadatak je dao i Kozarskom odredu naređujući mu da odmah na sektor Maričke i Omarske uputi jedan vod radi mobilizacije, pošto je od štaba 2. bataljona doznao da se na tom sektoru nalazi još oko 500 mladića sposobnih za borbu.

Štab 1. brigade je prilikom odvajanja potrebnog broja boraca i kadrova za formiranje Gradiško-ljevčanskog odreda, odmah popunjavao upražnjena mjesta uzdizanjem novih kadrova u brigadi. Tako su krajem oktobra prije pokreta brigade za Podgrmeč postavljeni: za političkog komesara 1. bataljona Smail Serić; za komandanta 3. bataljona Đuro Milinović; za komandanta 4. bataljona Trivun Pralica; za zamjenika komandanta 1. bataljona Ostoja Mijić; za zamjenika komandanta 3. bataljona Rajko Gavrilović i za zamjenika komandanta 4. bataljona Mirko-Bašić.¹²⁸

U vezi predstojećeg pokreta, štab brigade je naredio štabovima bataljona i komandama prištabskih jedinica da izvrše pohtičko-partijske pripreme.

Intendantu brigade Marku Pejakoviću je naređeno da održi savjetovanje sa intendantima bataljona radi sagledavanja materijalnog stanja jedinica brigade.

Pohtičko-partijske pripreme su uspješno i brzo izvršene, jer više od polovine boraca u brigadi bih su članovi KPJ, SKOJ-a i kandidati za prijem u KPJ, a druga polovina pod uticajem komunista nije zaostajala u svijesti. Bila je to visoko svijesna partijsko-politički izgrađena brigada.

U materijalnom pogledu, po izvještajima intendantata bataljona, stanje je bilo slijedeće:

^m AVII k. 776 rg. br. 5/2.

...Intendant 2. bataljona Milan Kantar: odjeća i obuća boraca i rukovodilaca vrlo dobra. Radni vod ima slijedeći broj zanatlija: 2 pekara, 1 kovača, 1 kuvara, 1 krojača i 1 podkivača, konja 19.

Intendant 3. bataljona Vojo Đurašinović: odjeća i obuća boraca i rukovodioca dobra. U radnom vodu ima: 1 brico, 1 krojač, 1 obućar, 1 podkivač i 1 kovač. Konja i8.

Intendant 4. bataljona Vaso Karan: odjeća i obuća vrlo dobra. U radnom vodu ima od zanatlija: 1 brico, 1 krojač, 1 pekar, 1 kovač i 1 sedlar. Konja 19.

Intendant 1. bataljona Radomir Pilipović: nije prisustvovao sastanku, ali je stanje u pogledu odjeće, obuće, zanatlija i potrebnog broja konja za bataljonsku komoru bilo odlično i najbolje u brigadi.

Ovako spremna brigada u svakom pogledu, moralno-političkom, materijalnom, sa velikim borbenim iskustvom boraca i rukovodilaca, velikom fizičkom izdržljivošću, i pokretijivošću uspjela je za dvije noći 28/29. i 29/30. oktobra 1943. preći rijeku Sanu i naći se na području Podgrmeča u reonu sela Potkalinja.

BRIGADA PRVI PUT U PODGRMEČU

Oslobođenjem Bosanske Dubice 12. oktobra 1943. rudnika Ljubije 15. oktobra, Sanskog Mosta 21. oktobra, razbijanjem posada duž pruge i reste Ivanjska—Prijeedor — Bosanski Novi — Dobrljin — Volinja — Bosanska Kostajnica, rušenjem pruge i mostova njemačko-ustaško-domobranske snage u dolini Gomjenice, Sane i Une našle su se u teškom položaju.

Dejstvom jedinica 4. divizije u toku oktobra bile su ugrožene i njemačke odbranbene snage kod Knina i Zadra, i u dubljem zaleđu na području Bosanskog Petrovca i Bihaća.

Njemačkom komandantu Jugoistoka nije preostalo drugo riješenje, nego da u nedostatku drugih snaga povрати 373. njemačku diviziju sa područja Bihaća, Nebljusa i Bosanskog Petrovca u dolinu Gomjenice i Sane.

Još polovinom oktobra prebačen je 1. bataljon 384. puka u Banjaluku, a odmah po oslobođenju Sanskog Mosta najhitnije kreće u Prijedor 2. bataljon 383. puka sa jednom četom tenkova 202. tenkovskog bataljona.

Za nastalu situaciju komandant Jugoistoka okrivljuje komandanta 15. brdskog njemačkog korpusa, generallajtnanta Literisa. Predlaže vrhovnoj komandi oružane sile njegovo smjenjivanje što je odmah i prihvaćeno.¹²⁹ Dvadesetšestog oktobra 1943. postavljen je novi komandant 15. brdskog korpusa, generallajtnant Ernst Lejzer.

¹²⁹ AVII k. 41-H rg. br. 1/21/5575.

On se prva tri dana upoznao sa stanjem u korpusu, a zatim 29. oktobra izdao dnevnu zapovjest kojom upozna je potčinjene o preuzimanju dužnosti komandanta.¹³⁰

Njemačke i ustaško-domobranske jedinice u dolini Gomjenice, Sane i donjeg toka Une su bile jako demoralisane i trebalo im je odmora i vremena da se oporave. To je poznato i štabu 5. korpusa pa zaključuje da je neprijatelj iz doline Gomjenice, Sane i donjeg toka Vrbasa nemoćan da sada nešto ozbiljnije preduzme.

Međutim, u drugoj polovini oktobra stigla je u reon Bosanske Krupe i Bihaća 264. njemačka divizija iz Francuske jačine 20.000 ljudi. Štab 5. korpusa procjenjuje da bi te njemačke snage mogle u cilju deblokiranja Banjaluke i Prijedora prodrijeti preko Podgrmeča prema Sanskom Mostu i tako uticati na pripreme za održavanje II zasjedanja AVNOJ-a.

Pošto su neprijateljske snage u Prijedoru, Banjaluci, dohni Gomjenice i Sane još uvijek bile jako oslabljene, štab 5. korpusa je odlučio da načini novi razmještaj jedinica pa je prema Prijedoru rasporedio 6. krajišku brigadu sa zadatkom da zatvore pravac prema Sanskom Mostu. Prema Banjaluci uputio je 13. brigadu 10. divizije sa zadatkom da zatvara pravac prema Mrkonjić Gradu i Jajcu, a na području Podgrmeča zadržao glavne snage 4. divizije 8. i 11. brigadu i Podgrmečki i Drvarsko-Petrovački odred. U vezi s tom odlukom, 11. brigada se našla u Podgrmeču.

U selu Potkalinju gdje je 11. brigada stigla 1. novembra 1943. naređen je odmor od nekoliko dana. Za to vrijeme komandant 4. divizije Petar Vojnović imao je prvi put priliku da vidi brigadu na okupu, da razgovara sa štabom brigade i pojedinim članovima štabova bata-

¹³⁰ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/000390.

ljona. Bio je više nego zadovoljan veoma jakim naoružanjem brigade kako automatskim tako i topovima i minobacačima, vrlo dobrom odjevenošću i obuvenošću brigade, a posebno ga je impresionirao mladenački izgled svih boraca i rukovodilaca. U razgovoru sa političkim komesarom brigade doznao je da je prosječna starost brigade 20 godina, da su samo pojedinci stariji od 25 godina, ostali svi borci i rukovodioci su mlađi, a najmlađi čak imaju svega 16 godina.

Komandant divizije je doznao i to da su u 11. brigadi veliki broj boraca i rukovodilaca, naročito komandnog kadra sve do zamjenika komandira odjeljenja stariji borci od 1941. i 1942. sa velikim borbenim iskustvom. O svemu što je čuo i vidio, telefonom je obavijestio komandanta 5. korpusa.

U štabu korpusa su tada razmatrani dalji strategijski zadaci korpusa i u vezi s tim dalji zadaci na jačanju postojećih i formiranju novih jedinica. U vezi s tim postavilo se ponovno pitanje kadrova. Jedanaesta brigada je prema izvještaju komandanta 4. divizije imala višak kadrova za još jednu brigadu. Zato je štab korpusa naredio štabu divizije telefonom da pored komandanta i komandira dostavi podatke i za sve zamjenike do komandira odjeljenja. Postavljenja i uzdizanja političkog kadra tada su rješavala partijska rukovodstva brigade, divizije i Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku Krajinu.

Štab 11. brigade je prikupio podatke od štabova bataljona i komandi prištabskih jedinica za sve zamjenike komandanata bataljona, zamjenike komandira četa, zamjenike komandira vodova i zamjenike komandira odjeljenja, te spisak dostavio 3. novembra 1943. štabu 4. divizije.

Taj spisak je izgledao ovako:

a) Zamjenici komandanta bataljona: Ostoja Mijić, Rade Batić, Rajko Gavrilović i Mirko Bašić.

b) Zamjenici komandira četa: Mirko Bursać, Dragan Batos, Mirko Bjelajac, Lazo Predojević-Mrkoš, Branko Bjelovuk, Boško Đurić, Mile Pucar, Milorad Bakić, Stojan Šubotić, Katko Dženopoljac, Rade Novaković i Dragan Đurić.

c) Zamjenici komandira vodova: Cvijo Đaković, Stanko Brdar, Dragutin Arsenić, Milan Stojaković, Đuro Storebra, Dušan Ručnov, Božidar Milošević, Rade Kukić, Ljuban Trubarac, Zivko Banović, Uroš Stojaković, Savo Gojić, Milan Knežević, Bogdan Jokić, Miloš Miljević, Rajo Bjelovuk, Alija Arbaš, Veljko Kragulj, Aleksa Bjelić, Luka Slijepčević, Vojin Bakić, Dragoja Bakić, Milan Žmirić, Božo Jelisavac, Vukan Bogdanović, Mirko Savanović, Ilija Savanović i Stojan Anić.

d) Zamjenici komandira odjeljenja: Mirko Reljić, Luka Popović, Milan Grbić, Ilija Šiljak, Sretko Marin, Vaso Stojnić, Mikan Males, Pero Drljača, Mile Stijak, Dušan Ljiljak, Pajo Bešir, Veljko Grujić, Milan Kondić, Zivko Stojanović, Milan Ćirilović, Radovan Kukić, Milan Despotović, Dušan Popović, Mladen Gavrilović, Dragan Seker, Lazo Kecman, Ostoja Sekulić, Milan Lajić, Đoko Alavuk, Ostoja Novaković, Milan Knežević, Branko Protić, Uroš Bajić, Ostoja Lukić, Ljubo Milekić, Sveto Kovačević, Ranko Batajić, Stevo Vrsajko, Mijo Popović, Miloš Babić, Strahinja Skenderija, Ljubo Rajić, Todor Baraćin, Desimir Šmitran, Mirko Mirjević, Mišo Ovčina, Jovo Ristić, Milan Berić, Jovan Rusić, Milan Goronja, Ostoja Bursać, Božo Bjelić, Stanko Lajić, Radomir Pupavac i Sretko Meded.

Sredinom novembra došlo je i do promjene u štabu 11. brigade. Zamjenik političkog komesara brigade Vaso Petrović upućen je na partijsko-politički kurs. Na njegovo mjesto postavljen je Zivko Rodić odlukom Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku Krajinu. Pre toga je bio na dužnosti zamjenika političkog komesara 10. brigade.

NAPAD NA OTOKU, RUDICE I BLATNU

Stab 4. divizije odlučio je 5. novembra 1943. da napadne neprijateljske jedinice u dolini Une između Bosanske Krupe i Bosanskog Novog. O tome je obavijestio i štab 7. banijske divizije na Baniji predlažući sadejstvo koje bi se sastojalo u tome da kad jedinice 4. divizije napadnu neprijatelja u uporištima na desnoj obali isto uči-

ne i jedinice 7. divizije na lijevoj obali potpomažući se po potrebi vatrom. Štab 7. divizije se sa ovim prijedlogom složio.

Istog dana, štab 4. divizije izdao je zapovjest kojom je 8. brigadi dao zadatak da napadne neprijateljsku posadu u Otoci koju je neprijatelj sa jakim objektima Stražbenica—Brdo, Tomića Brdo i drugim kao i samo mjesto branio sa preko 600 vojnika naoružanih sa 2 haubice, 3 minobacača, 6 teških mitraljeza, 11 puškomitraljeza. Oko uporišta su bili izgrađeni rovovi i bunker, a ispred rovova prepreka od bodljikave žice, a ispred žice minska polja.

Dva bataljona Drvarsko-petrovačkog i dva bataljona Podgrmečkog odreda dobili su zadatak da napadnu uporište Blatna sa posadom jačine preko 300 vojnika, naoružanih sa teškim mitraljezima, minobacačima, utvrđeni u 7 bunkera sa rovovima za stojeći stav, sa žičanom preprekom i minskim poljima ispred.

Jedanaesta brigada dobila je zadatak da napadne Rudice i Čuhća Brdo sa posadom jačine preko 700 Nijemaca, ustaša i domobrana, naoružanih sa teškim mitraljezima, minobacačima, velikim brojem puškomitraljeza, utvrđenih prema Blatnoj i Bosanskom Novom, naročito na Čuhća Brdu, kod Zdjelarovih kuća i u željezničkoj stanici koju su zaposjeli Nijemci.¹³¹

Napad je izvršen noću 6/7. novembra, neuspješno.

Jedinice 11. brigade uspjele su prodrijeti u neprijateljsko uporište, ali su vrlo brzo stigli njemački tenkovi iz Bosanskog Novog, zbog čega je brigada bila primorana da se povuče. I ostale jedinice 4. divizije su prodrle u neprijateljska uporišta, ali su se uz gubitke morale povući.

O ovome djehtično uspješnom napadu štab 4. divizije poslao je izvještaj 5. korpusu NOVJ u kome je između ostalog navedeno:

¹³¹ AVII k. 456 rg. br. 20/4.

...»Noću 6/7 novembra sa snagama 8., 11. brigade, djelovima Podgrmečkog i Drvarskog odreda izvršen je napad na neprijateljska uporišta duž željezničke pruge Bosanski Novi — Bosanska Krupa i to: Rudice, Blatina i Otoka.

U akciji je trebalo da učestvuje sa lijeve obale rijeke Une i jedan dio snaga 7. banijske divizije. Raspored snaga je izvršen po utvrđenom planu i napad je bio žestok. Uspjelo se je nekoliko neprijateljskih uporišta likvidirati. Kada su naše snage u napadu na Rudice (odnosi se na 11. brigadu) već likvidirale spoljna uporišta i presjekle žicu, stigli su neprijatelju u pomoć tenkovi iz Bosanskog Novog, te su se naši morali povući iz samih Rudica. Pretrgana je tu na jednom mjestu pruga i srušen jedan most.

Naše snage prodrle su i u samu Otoku, vodile su se ogorčene borbe, ali je naše borce omeo u potpunom izvršenju zadataka oklopni voz.

Borba je bila žestoka i naši borci svojom vatrom prisilili su oklopni voz da odstupi. Porušeno je 800 metara pruge.

U ovim borbama imao je neprijatelj mnogo gubitaka u mrtvim i ranjenim. Zarobljeno je 10 domobrana, 1 nadporučnik, 1 zastavnik, 2 narednika. Zarobljeno je 3 puškomintraljeza, 8 pušaka, 1 pištolj, 8.000 metaka, 1 sanduk municije. Uništena 1 radio-stanica.

Naši gubici: 12 mrtvih i 29 ranjenih.. „^m

Od ovog ukupnog broja poginulih i ranjenih 11. brigada je imala 3 poginula i 9 ranjenih boraca.¹³³ Među poginulima bio je i Dragoje Bakić iz 3. bataljona.

PROTIVUDAR NEPRIJATELJA PREMA LJUBIJI

Poslije ove akcije 11. brigada kreće u selo Rujišku, odakle nakon odmora 9. novembra produžava u pravcu sela Jasenice radi pripreme napada na neprijateljsko uporište Čardak kod Bosanske Krupe. U međuvremenu dolazi do promjene odluke i 11. brigada dobija novi zadatak da posjedne položaje zapadno od Prijedora i sjeverno lijevom obalom Sane do Blagaja.

^m AVII k. 456 rg. br. 7/1—9.

¹³¹ AVII k. 776-A rg. br. 5/3.

Na uporište Čardak napala je 8. krajiška brigada 13. novembra i protjerala neprijatelja u Bosansku Krupu, ali je tom prilikom poginuo politički komesar 8. brigade Avdo Čuk, rodom iz Bosanske Dubice.

Jedanaestog novembra 11. brigada je posjela položaje zapadno od Prijedora i sjeverno do Blagaja u slijedećem rasporedu: 1. bataljon u selu Ljeskare; 2. bataljon u selu Jugovci; 3. bataljon rudnik Ljubiju i Stara Rijeka i 4. bataljon u selu Radomirovac.

Borci i rukovodioci brigade dobro su poznavali ovaj teren, jer je to bio teren Kozare na kome su toliko puta vodili borbe. Neki mlađi borci su se tek upoznavali sa ovim terenom. Tako se desilo da nepoznavajući teren zalutaju 2 kuvara i 1 borac iz 1. bataljona. Naišli su na ustaško-domobranske položaje i bili uhvaćeni. Ovaj borac je bio podvrgnut posebnom saslušavanju u štabu 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga. Na osnovu saslušanja zdруг je 15. novembra dostavio izvještaj Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost vlade NDH u Zagrebu, pretpostavljenoj komandi 1. zbornog područja, mjesnom zapovjedništvu Banjaluka, odakle je ovaj borac i došao u partizane, te Gestapou u Prijedoru.

Podaci koje je dao na saslušanju, a kome je prisustvovao i šef Gestapoa bili su približno tačni i odgovarali stvarnosti.

Dobivši podatke o stanju brigade komandant 2. bataljona 383. puka 373. njemačke divizije odlučio je da uništi 11. brigadu. Naredio je komandantu 3. gorskog zdruga da snage u Prijedoru pojača sa posadama oko Prijedora na 2.500 ljudi i da pripremi brdsku i haubičku bateriju.

U toku noći 16/17. novembra u Prijedoru bile su prikupljene shjedeće neprijateljeve snage: 11. gorska pukovnija 3. gorskog zdruga; Prištabske jedinice 3. gor-

skog zdruga; 2. bataljon 383. njemačkog puka jačine 900 ljudi; 3. četa 202. tenkovskog bataljona, 17 tenkova i brdska i haubička baterija 13 artiljerijskih divizionu 3. gorskog zdruga. Ukupno 3.500 ljudi, 17 tenkova, 8 topova i haubica.¹³⁴

Rano ujutru 17. novembra pred početak napada 2. bataljona 383. puka koji je rukovodio napadom pozvao je potčinjene komandante i komandire te saopštio da je cilj akcije po svaku cijenu povratiti rudnik Ljubiju, a potom opkoljavanjem i gonjenjem obuhvatno od rudnika Ljubije prema sjeveru, a zatim istoku natjerati neprijatelja na rijeku Sanu i uništiti.

Zato je naredio da u prvoj fazi do zauzimanja rudnika Ljubije učestvuju sve pješadijske jedinice uz podršku artiljerije i izviđačkih tenkova, a u drugoj fazi nastupaju tenkovi sa gonećim odredima. Potom su jedinice krenule na polazne položaje.

U prvom naletu zbačeni su 1. i 2. bataljon 11. brigade sa položaja u selima Jugovci i Ljeskare. Nastavljene su potom žestoke borbe na položajima u sehama Hambarine i Čarakovo. Nijemci, ustaše i domobrani su svakog dana napadali, a brigada sve napade odbijala vršeći protivnapade sve do 20. novembra kada je brigada potpuno razbila neprijatelja i gonila ga do Prijedora. U bjekstvu, Nijemci, ustaše i domobrani su pretrpjeli velike gubitke u ljudstvu. Posljedice ovih borbi neprijatelj učvršćuje odbranu samog grada. U borbama od 15. do 20. novembra brigada je imala 6 poginulih i više ranjenih boraca.¹³⁵

i

¹³⁴ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/372.

¹³⁵ AVII k. 776 rg. br. 11/1.

Još dok je vodila borbe 19. novembra stiglo je naređenje štaba 4. divizije da 11. brigada najkasnije do kraja novembra bude na području Kozare. Smjenu brigade na dosadašnjim položajima izvršiće 8. brigada. Smjena položaja je izvršena noću 20/21. novembra.

Po izvršenoj smjeni položaja 11. brigada je produžila u selo Radomirovac odakle je štab brigade odmah uputio kurira do štaba Kozarskog odreda sa dopisom da odred dijelom snaga obezbeđuje prelaz brigade preko Sane kod Petkovca počev od 21. novembra 1943. godine.

Štab odreda je za ovaj zadatak odredio 3. četu.¹³⁶

Štab brigade je 21. novembra prije podne napravio plan prebacivanja brigade i raspored jedinica po prelasku Sane, prema kome:

— Noću 21/22. novembra prelazi Sanu 4. bataljon i razmješta se u selu Zuljevica;

— Noću 23/24. novembra prelazi Sanu 3. bataljon i razmješta se u selu Prusci;

— Noću 24/25. novembra prelazi Sanu 1. bataljon i razmješta se u selu Petkovac;

— Noću 25/26. novembra prelazi štab brigade sa prištabskim jedinicama i razmješta se u selu Marinima, i

— Noću 28/29. novembra prelazi 2. bataljon i razmješta se u selu Petkovac.¹³⁷

DEJSTVA KOZARACKOG ODREDA U NOVEMBRU 1943.

Prelaz preko Sane brigadi je bio olakšan dotadašnjim vrlo jakim borbenim dejstvom Kozarskog odreda u toku

¹³⁶ AVII k. 1625 rg. br. 8/1—1.

^m AVII k. 456 rg. br. 8/38/2.

cijelog novembra dok je brigada bila na području Podgrmeča.

Već 2. novembra minersko odjeljenje Kozarskog odreda je postavilo minu ispod pruge kod sela Ravnica između kote 133 i 124 na koju je naletio putnički voz. Lokomotiva i 3 vagona su odmah uništeni, a iz ostalih vagona čim je odred napao, preko 250 Nijemaca pružalo je ogorčen otpor. Nakon 2 sata borbe borci odreda su ubili preko 60 Nijemaca, a nepoznat broj ranih.

Zarobljen je 1 oficir, 1 podoficir, 1 gestapovac, 2 željezničara, mnogo ratne opreme i oružja. Intervencijom tenkova iz Bosanskog Novog odred je bio primoran da se povuče. U ovoj borbi odred nije imao gubitaka.

Iza tenkova stigla je 9. satnija 3. bojne 12. ustaško-domobranske pukovnije i pronašla 36 poginulih i 16 teže ranjenih Nijemaca. Preko polja od Une prelazile su grupe lakše ranjenih Nijemaca i pokazivale da se u Uninjalazi dosta utopljenih njemačkih vojnika.¹³⁸

Sedmog novembra Kozarski odred je kod Blagaja srušio voz i potrgao prugu.¹³⁵

Pet dana kasnije Kozarski odred je napao voz kod Dragotinje. Spaljeno je 5 vagona, ubijeno i ranjeno veći broj Nijemaca, a zarobljeno 20 među kojima i 1 oficir.

U izvještaju komande 373. njemačke divizije o ovom napadu navodi se da je voz kod Dragotinje napalo oko 200 partizana i da su tom prilikom spalili 5 vagona.¹⁴⁰

U izvještaju se također navodi da je tada izvršen i napad na Brežičane. Međutim, radi se o demonstrativnom napadu na Brežičane radi glavnog napada na voz kod Dragotinje.

¹³⁸ AVII k. 53 rg. br. 23/2—7.

¹³⁹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/393—394.

¹⁴⁰ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/949—951.

Kozarski odred je prilikom napada na voz porušio i prugu do te mjere da je nisu mogli opraviti ni do 14. novembra.¹⁴¹

Najuspešniji napad odred je izvršio 16. novembra 1943. godine. Komandant odreda Mlado Stanić o ovom napadu u svom sjećanju piše:

... »U novembru dočekali smo jedan voz između Dobrljina i Ravnica. Ovoga puta smo zapali u dosta tešku situaciju. Već je bio pao snijeg. Dobili smo obavještenje i računali da u vozu neće biti mnogo neprijateljskih vojnika. Morali smo da se osiguramo od Ravnica i Dobrljina, gdje smo uputili po jednu četu, a samo je jedna četa napadala prugu. Stavili smo na prugu 3 mine. Dinamo mašina je bila u Tadića kući, odmah iza pruge. Mineri su bili Risto Štupar, Ilija Garača i Milan Štupar. Voz je naišao oko 10.00 sati. Prva mina je otkazala, eksplodirala je druga i otrgla lokomotivu i dva vagona puna njemačkih oficira. Lokomotiva i dva vagona krenula je prema Ravnicama, a ostali vagoni ostali su na pruzi. Tu je nastala borba. Sa druge strane rijeke Une neprijatelj nas je tukao. Tako smo bili izloženi vat-ri sa tri strane — od Dobrljina, Ravnica i preko Une...«¹⁴²

Nijemci su iskočili iz vagona i zauzeli položaje oko pruge pokušavajući da obuhvatom opkole jedinice odreda. Komandant odreda ubacujući grupe boraca za leđa Nijemcima od strane Une a dijelom i na oba boka uspio je da ih preduhitri i u snažnom jurišu uništi.

Ubijeno je i ranjeno preko 120 Nijemaca od kojih se utopilo u Uni preko 40. Oslobođeno je tom prilikom 57 Italijana koje su Nijemci vodili kao zarobljenike, a među njima je bio i 1 Englez.

Od zarobljenih Nijemaca bilo je 2 oficira i 6 podoficira, dok su ostali oficiri koji su se vozili u dva prva vagona do lokomotive pobjegli za Bosanski Novi.

O ovom uspjehu štab 4. divizije je obavijestio štab 5 korpusa, a štab korpusa Vrhovni štab. Na kraju izvje-

¹⁴¹ AVII NAV-N-T-315 Roll 2171/360.

¹⁴² »Kozara«, knj. 6, str. 478, VIZ Beograd, 1978.

staja je navedeno da su se u ovoj borbi posebno istaklir Malbašić Stevan, zamjenik političkog komesara čete, Radulović Nevenka, borac, Sorgo Mićo, komandir čete, Filipović Pero, borac, Jelisavac Tode, kurir, i štab Kozarskog odreda.¹⁴³

Kozarski odred u ovoj borbi imao je 7 poginulih, i 9 ranjenih boraca i rukovodilaca.

Zaphjenjeno je 6 vagona duvana, jedan vagon butera, masti, šećera i ostalog. Zaplijenjen je i 1 vagon municije. Sve što je bilo moguće za kratko vrijeme iznijeti, iznešeno je, a ostalo spaljeno ih bačeno u Unu. Zatim, zaphjenjeno je 6 puškomitraljeza, 11 automata, mnogo pištolja i vehke količine municije.

Zapovjedništvo 12. ustaško-domobranske pukovnije koje je bilo odgovorno komandi 3. SS oklopnog korpusa za obezbjeđenje ovog dijela pruge obavijestilo je slijedećer

... »16. novembra eksplodirala je mina pod službenim kolima vlaka za Bosanski Novi 300 metara južno od kote 116 u 11.10 časova. Poslije eksplozije napadnut je vlak sa svih strana iz pravca Donjeg Vodičeva na položajima od Strižine do Syjetljeva. U vlaku je bilo Nijemaca, ustaša i domobrana.. «¹⁴⁴

Istog dana minersko odjeljenje odreda srušilo je i drugi voz između Svodne i Blagaja.

U Bosanskom Novom, 16. novembra se nalazio komandant 15. brdskog njemačkog korpusa, koji je trebao da se oklopnir" vozom prebaci preko Prijedora u Banjaluku. Oklopnir voz je prvo prošao u izviđanje i između

^{1,3} AVII k 456 rg. br. 16/1—9.

¹⁴⁴ AVII k. 118-A rg. br. 4/5—15.

Svodne i Blagaja naletio na minu.¹⁴⁵ Komandant ostaje u Bosanskom Novom naređujući da se pruga i oklopni voz popravi do idućeg dana.

Idućeg dana odred je ponovo porušio prugu kod Svodne. Komandant njemačkog korpusa naređuje da se pod svaku cijenu obezbjedi prolaz. Njemu se žuri u Prijedor gdje su upravo njemačke i ustaško-domobranske snage otpočele operaciju po njegovom naređenju za povratak rudnika Ljubije.

Radio depešom dobija obavještenje da se vode teške borbe sa jedinicama 11. kozaračke brigade, a da prema obavještenju agenturne službe pristize još jedna nova udarna brigada. Situacija se nepovoljno razvija, jer ako ne prodru u rudnik za dva dana cilj neće biti postignut. Njegova predviđanja su se obistinila. Dvadesetog novembra jedinice iz Prijedora su toliko oslabljene da ne mogu nastaviti sa napadima. Njemački komandant je još uvijek u Bosanskom Novom. Dvadesetprvog novembra dobija obavještenje da je oklopni voz popravljen, a da će pruga biti popravljena i osposobljena za saobraćaj 22. novembra. Odlučio je odmah da krene. Nije ni svratio u Prijedor, ljut na komandanta 2. bataljona 383. njemačkog puka i komandanta 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruga koji nisu izvršili njegovo naređenje i povratili rudnik Ljubiju.

Komandant 15. njemačkog armijskog korpusa nije znao da je sticajem sretnih okolnosti prošao iz Bosanskog Novog za Banjaluku. Naime, iz taktičkih razloga prilikom prebacivanja partizanskih jedinica preko Sane prestajali su napadi na prugu i neprijateljske posade oko pruge i ceste. Tako je i štab 11. brigade naredio štabu

¹³⁰ AVII NAV-N-T-315 RoII 2171/000390.

Kozarskog odreda da prekine dejstva na komunikacijama između Prijedora i Bosanskog Novog u vremenu od 21. novembra kada će početi prebacivanje brigade pa do 29. novembra kada će i poslednja jedinica brigade preći rijeku Sanu.

Prebacivanje brigade je počelo po planu. Prvo se prebacio 4. bataljon i razmjestio u selu Zuljevici gdje mu je bilo naređeno, a zatim ostale jedinice.

Još dok su se jedinice prebacivale, 4. bataljon je 25. novembra stupio u borbu sa 12. ustaškom bojnom 12. ustaško-domobranske pukovnije, koja je toga dana izvršila strahovit zločin nad narodom sela Ravnice i Cerovica.

Toga dana 12. ustaška bojna pod komandom zapovjednika 12. ustaško-domobranske pukovnije, pukovnika Josipa Štefanovića ubila je 137 žena i djece u Ravnicama i Cerovcu.¹⁴⁶

O ovome zločinu štab 4. divizije napisao je slijedeće štabu 5. korpusa NOVJ:

¹⁴⁶ Saučesnici u ovom zločinu su i oficiri 3. bojne 12. ustaško-domobranske pukovnije:

U stožeru 3. bojne 12. pukovnije: Ilić Ladislav, potpukovnik, zapovjednik bojne, Trbović Milan, poručnik, pobočnik, Stefekov Mijo, poručnik, obskrbnik, Nikolić, doktor Leonardo, nadporučnik, liječnik i Vukelić Mile, nadporučnik.

U 9. satniji: Nikolić Milan, nadporučnik, zapovjednik satnije i Gregurić Ivan poručnik, zapovjednik voda.

U 10. satniji: Sajler Simun, nadporučnik, zapovjednik satnije i Mejovšek Bogumil, poručnik, zapovjednik voda.

U 11. satniji: Vidović Bogdan, nadporučnik, zapovjednik satnije i Radošević Mile, nadporučnik, zapovjednik voda.

U 12. satniji: Rajter Rudolf, satnik zapovjednik satnije i Križnik Mihovil, nadporučnik, zapovjednik voda.

U stožernoj satniji Naglav Stanko, nadporučnik, zapovjednik satnije.

AVII k. 118-A rg. br. 4/5—11.

... »Dana 25. novembra poslije podne neprijatelj se iskrcao iz voza u Ravnice i Cerovcu, pobio 111 lica, a ranije 26, uglavnom žena i djece. Snage 4. bataljona 11. brigade pritekly su u pomoć i potjerale neprijatelja. Neprijatelju je nanoseno 15 mrtvih i više ranjenih. Na našoj strani je bilo 5 ranjenih drugova od kojih jedan podlegao...«¹⁴⁷»

Štab 4. bataljona je dobio obavještenje sa zakašnjenjem kada su ustaše već počinile zločin, ali je ipak uspio da spasi najveći dio naroda i donekle osveti žrtve.

¹⁴⁷ AVII k. 767 rg. br. 2/1—2.